

OPEN BRIEF

AAN DE REDACTIE VAN HET „WEEKBLAD VAN HET RECHT.”

Mijnheer de Redacteur!

In N°. 6580 van uw zeer veel gelezen blad, komt naar aanleiding van een aan u gericht brief van den auditeur-militair in het 1ste arrondissement, onder het opschrift »Geen rechterlijke dwaling,” eene rectificatie voor van wat door u in blad N°. 6578 werd gepubliceerd en daarop neerkwam, dat, door het Hoog Militair Gerechtshof, in zake den Kapitein-kwartiermeester OFFENBERG, eene straf zoude zijn uitgesproken, welke reeds voor 15 jaar is afgeschaft.

Uwe lezers weten daardoor dat niet het Hof, maar uwe redactie uit volgzzaamheid dwaalde en tevens, dat deze verheugd was zoo spoedig in de gelegenheid te zijn geweest het perspraatje, door haar overgenomen onder het opschrift »Eene rechterlijke dwaling,” onwaar te kunnen maken.

Betref het praatje en zijne logenstraffing een gewoon alledaagsch bericht, welks belang verdwijnt met het verschenen nummer, en ware uw blad niet een der organen van het Recht, dan zoude men zich met deze rectificatie tevreden kunnen stellen, maar nu het eene uitspraak geldt van het hoogste rechterlijke college, dat het volle vertrouwen van het personeel der zee- en landmacht niet kan ontberen, nu blijft mijns inziens de lichtvaardigheid der overneming van zoodanig afbreukdoend praatje op uwe redactie rusten, omdat deze wel verontschuldigen aandraagt, maar geen verschooning daarin te vinden is.

Dit noopt mij dan ook, als oud-hoofdofficier van het leger, uwe redactie voor 't vervolg meer omzichtigheid aan te raden, opdat de lezers van het weekblad niet in de verzoeking worden gebracht om achter elk gelezen artikel een vraagteeken te plaatsen.

De vloed van woorden, gebezigd in het eerstgenoemde nummer, heeft mijns inziens de redactie van het *Weekblad van het Recht* in dezen niet schoon kunnen wasschen van het verwijt onvoorzichtig te zijn geweest of gebrek aan voorzichtigheid te hebben betoond, omdat werkelijke belangstelling zich zeer gemakkelijk had kunnen overtuigen van de onjuistheid van het

overgenomen praatje, terwijl het plaatsen van een vraagteeken achter het opschrift, een twijfel verraadt, welke nog meer tot voorzichtigheid moest stemmen.

In zulke teedere zaken behoeft het hart niet te zwijgen omdat er luide moet worden gesproken.

Wanneer men »jus et veritas' als devies heeft, dan wachte men zich voor het verder verspreiden van praatjes, die later moeten worden herroepen. Achtend,

Uw dienstvaardige,
MICHAELIS,
Gepens. Generaal-Majoor.

's-Gravenhage, December 1894.

[Faint, mirrored text from the reverse side of the page, likely bleed-through from another document.]

KRIJGSGESCHIEDKUNDIGE STUDIE OVER DE VERDEDIGING
DER BATAAFSCHE REPUBLIEK IN 1799,

DOOR

G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN.

(Vervolg van N°. 10, bladz. 564 van den vorigen jaargang.)

In de laatste brieven met berichten werd meermalen melding gemaakt van de komst der vereenigde Fransche en Spaansche vloten uit de Middellandsche zee in den Atlantischen Oceaan. Werkelijk was den 22sten Juni die vereeniging tot een aantal van 43 of 44 linieschepen en een twintigtal kleinere vaartuigen te *Cartagena* tot stand gekomen en waren deze den 9den Juli, zonder dat de Engelsche vloot er iets tegen ondernomen had, onverwachts de straat van *Gibraltar* doorgezeild en in de haven van *Cadix* binnengeloopen. In den nacht van den 4den op den 5den Augustus kreeg men te *Londen* de tijding, dat zij den 21sten Juli die haven verlaten hadden. Waarheen? was natuurlijk niet bekend. »Il est plus probable» — zoo leest men in eene zinsnede van een bericht uit *Londen* van den 6den Augustus in de *Leidsche Courant* — »qu'elle va d'abord à *Brest* et que les Français chercheront également à se réunir à l'escadre hollandaise du *Texel*." Den 8sten Augustus kwam de vereenigde vloot op de reede van *Brest* voor anker.

Het Engelsche eskader uit de Middellandsche zee onder den Admiraal KEITH, die wegens ongesteldheid van Lord SINT VINCENT dezen in het bevel was opgevolgd, was haar echter spoedig gevolgd. Den 1sten Augustus in den Atlantischen Oceaan gekomen met 31 linieschepen en verscheidene fregatten, zeilde het de vereenigde Fransch-Spaansche vloot (onder BRUIX en MASSAREDO) achterna. Den 12den Augustus kreeg de Engelsche admiraliteit door middel van een kottor bericht, dat KEITH den 4den Augustus ter hoogte van kaap Finisterre was gekomen, koers zettende naar het Noordoosten, en den 17den Augustus, terwijl men de zekerheid had, dat de vijandelijke vloten nog vóór *Brest* lagen, vernam men dat het Engelsch eskader kaap Lizard was genaderd en het Kanaal inliep. Dienzelfden dag ankerde het op de reede van *Torbay*. Ofschoon BRUIX en MASSAREDO geen aanstalten maakten om de reede van *Brest* te verlaten, werd de

Engelsche Kanaalvloot onder Lord BRIDPORT aangewezen hen voorloopig, totdat KEITH weder geheel zeilvaardig zou wezen, in het oog te houden.

Het is begrijpelijk, dat de verschijning dier vloten in den Atlantischen Oceaan op dat tijdstip de gemoederen in spanning bracht over hetgeen zij zouden uitrichten. Zouden zij de Noordzee binnenloopen en de Bataafsche vloot ontzetten? Zou *Engeland* de beraamde onderneming kunnen doorzetten?

Het Bataafsche Bewind wist er echter meer van dan bekend werd. Reeds den 2den Augustus had SCHIMMELPENNINCK uit *Parijs* een geheim schrijven gericht aan VAN DER GOES, waarin hij meedeelde, dat hem in eene conferentie met TALLEYRAND en den Spaanschen ambassadeur de denkbeelden waren ontvouwd, welke die heeren koesterden omtrent eventueele medewerking van *de Bataafsche Republiek*.

Deze ideeën kwamen in substantie hierop uit, dat de Fransche en Spaansche vloten, na de 5 Spaansche schepen te *Rochefort* te hebben afgehaald, in *Brest* zouden binnenloopen, dat dezelve, na zulk eene lange reis gedaan te hebben, te zeer gefatigueerd zouden zijn, om naar onze havens te kunnen zeilen, ten einde dezelve te debloqueeren en eene junctie met onze schepen te opereeren.

Dat het ondertusschen allerimportantst en allerheilzaamst door het Fransche Directoire beschouwd werd, om ook onze schepen bij de gecombineerde vloot te voegen, indien zulks met genoegzame zekerheid geschieden kon.

Dat men zich verbeeldde, dat, zoodra het binnenloopen van de gecombineerde vloot in *Brest* bekend werd, zulks tengevolge zoude hebben, dat de Engelsche schepen, welke zich gestadig voor *Tazel* vertoonen, dadelijk naar de hoogte van *Brest* zouden zeilen en zich met andere Engelsche schepen op dezelfde hoogte conjungeeren. Dat alsdan onze vloot gelegenheid zoude hebben, om uit te loopen en in *Brest* binnen te zeilen (*sic!*).

VAN DER GOES zond dezen brief bij geheim schrijven van den 7den Augustus aan zijn ambtgenoot van Marine met verzoek om advies en twee dagen later zette SPOORS zijne bedenkingen tegen dit plan als volgt uiteen (1):

»Het komt mij voor, dat zoodanig eene onderneming van onze zijde in het tegenwoordig tijdperk aan zoovele bedenkingen en zwarigheden onderhevig zoude zijn, dat eene beredeneerde overweging daarvan dezelve te eenenmale zal afraden en als geheel onstaatkundig bij onze geallieerden doen voorkomen.»

»De vereenigde Fransche en Spaansche vloten de Middellandsche zee verlatende, zich en passant met de Spaansche schepen te *Rochefort* vereenigende, en in *Brest* binnenloopende, worden naar alle waarschijnlijkheid gevolgd door de vijandelijke vloot uit de Middellandsche zee, welke, bijna 40 linie-

(1) Relatieven tot de secreete notulen van het U. B.

schepen sterk, niet zal nalaten om tot zich te trekken de geïsoleerde eskaders, welke in de bocht vóór *Rochefort* op de 5 Spaansche schepen hebben gekruist, alsmede die, welke zich op de Iersche kust en in het Kanaal bevinden, om daarmede de haven van *Brest* te kunnen bezetten, te bloqueeren en te observeeren, zonder daartoe noodig te zullen hebben hare macht in de Noordzee, tegen deze Republiek gericht, aanmerkelijk te verzwakken; en met welke macht, thans uit 25 en meer linieschepen bestaande, onze havens en kusten zoo nabij gebloqueerd worden gehouden, dat er tot heden toe volstrekt geene mogelijkheid is geweest om het Bataafsche eskader uit *de Goeree* met dat van *Texel* te kunnen vereenigen.

»Ook is het geheel onwaarschijnlijk, dat de vijand buiten de grootste noodzakelijkheid de geheele Noordzee en onze kusten in zooverre zal abandonneeren, dat onze eskaders in de gelegenheid worden gesteld om zich te kunnen vereenigen, zich tot eene vloot te formeeren en aldus zee kiezende hen werkelijk afbreuk te kunnen doen, vermits de vijand immers niet zal kunnen veronderstellen, dat de intentie van de Bataafsche vloot zou wezen, om zich met de gecombineerde Fransche en Spaansche vloot te *Brest* te vereenigen en naar een haven en kust te stevenen, die alsdan met eene formidabele, ja superieure macht gebloqueerd zal zijn, waardoor de aannaderende vloot geëcraseerd en dus de vereeniging onmogelijk zoude worden.”

»Waarschijnlijker moet het voorkomen, dat de vijand, wanneer hij waarlijk noodig zal oordeelen, schepen van zijne macht uit de Noordzee te moeten trekken ter versterking van die, welke hij vóór *Brest* zal willen houden, om die haven en kust te bloqueeren, echter altijd op de Bataafsche kust en in de Noordzee eene geëvenredigde force zal doen blijven, om de vereeniging onzer eskaders te beletten, of vereenigd zijnde onze vloot het hoofd te kunnen bieden.”

»En hoewel de Bataafsche vloot, ingevalle het plan van campagne geconvenieerd wierd, zich door geen gelijke macht zou laten bloqueeren, zal echter het vereenigen der eskaders en het uitloopen tegen dezelve zeer bezwaarlijk zonder verlies kunnen worden ondernomen — dan zulks gelukkende, zoude eene bataille onvermijdelijk wezen, en genomen, dat in dezen de Bataafsche vloot de overwinning behaalde, zoude zulks immer tusschen 10 à 12 schepen van beide zijden, hoe glorieus en voordeelig ook voor ons, niets decisiefs voor de Bondgenooten uitwerken of aan het groote but kunnen voldoen, vermits daardoor de vereeniging met de gecombineerde Fransche en Spaansche vloten niet zoude kunnen worden geëffectueerd, uit hoofde het niet kan verwacht worden, dat onze vloot na dusdanige bataille in staat zoude zijn, om benoorden om *Schotland* deszelfs vereeniging met de gecombineerde vloten te *Brest* te kunnen effectueeren, en tot welke route zij echter volstrekt verplicht zoude zijn, vermits zulks door het Kanaal te ondernemen onze vloot aan eene wiskunstig zekere vernieling door de Engelsche vloot zoude stellen, terwijl het binnenloopen dier haven niet anders kan

geschieden dan van om de West komende met een harden W. t. W. of N. W. wind, of wel een storm uit het westen af te wachten, om even na denzelfven te kunnen binnenloopen, voordat de vijand weder voor de haven of kust zijn kan, en welke gedurende de W. t. W. of N. W. stormen het Kanaal dient open te houden, omdat het alsdan op de Fransche kust vóór *Brest* niet te houden is, zonder gevaar te loopen in de bocht op de kust en klippen bezet te raken."

»Zelfs zoude onze vloot na eene voordeelige bataille geen meester van de Noordzee kunnen blijven en zee kunnen houden, omdat derzelve getal te gering is en de vijand dadelijk zijne macht, zoo door eigen als door schepen zijner geallieerden de Russen, verre superieur boven de onze, ook na een nederlaag van zijn eskader, kan brengen."

»Dus geen ander but dan eene zeer onzekere en wisselvallige overwinning met eene partieele bataille tusschen de onze en eenig Britsch eskader kunnende bereiken, welke wel tot onze eer, maar geenszins tot ons voordeel kan strekken of iets decisiefs uitwerken, komt hier nog bij in aanmerking de tegenwoordige staat van zaken en het tijdstip op hetwelk men de Bataafsche havens van de maritieme defensie, welke deze Republiek alsnog in hare eskaders vindt, zoude berooven en zulks op een tijdstip, dat *Engeland* tegen dezelve met dagelijks verwacht wordende Russische hulpbenden eene formidabele armade prepareert, welke armade het uitloopen onzer eskaders reeds belettende, derzelve vereeniging met elkander en combineering met de Fransche en Spaansche vloten te *Brest* volstrekt onmogelijk maakt en zulks zal blijven maken, tenware die vloten in de Noordzee verschenen en de onze alzo debloqueerden. Dan die zee niet geschikt zijnde voor zulke enorme vloten en groote schepen, vermits onze bondgenooten, zoo min als wij, geschikte havens voor dezelve bezitten, zouden die vloten zich aan de grootste gevaren blootstellen, bijaldien de vijand den tijd had, om intusschen zijne macht te verzamelen en alzo den terugtocht door het Kanaal te beletten of te betwisten."

»Het beste dan, zoo niet het eenige, dat door ons in deze zee-campagne zal kunnen worden gedaan is, alles aan te wenden om de geprojecteerde landing der vijanden met succes af te weren, onze eskaders zooveel te augmenteeren, als maar immer mogelijk zal zijn en onze moyens zulks toelaten, dezelve voltallig en volkomen zeilree te houden, ten einde aldus eene groote vijandelijke macht te occupeeren en eene diversie te maken, waardoor de gecombineerde Fransche en Spaansche vloten te *Brest*, bijna 50 linesschepen sterk, gelegenheid zullen hebben iets groots en voordeeligs tegen de vijandelijke vloot, zijne kusten of *Ierland* te ondernemen, althans zooveel minder schepen en vijanden hebben te bevechten als noodig zullen bevonden worden om onze havens te occupeeren, en waarvan de hoeveelheid zeer zeker merkelyk meerder is dan het getal en de macht van onze schepen, welke tot soutiën en versterking onzer geallieerden zouden moeten dienen."

»Bij reüßite eener onderneming der gecombineerde vloten, welke natuurlijk tengevolge zoude hebben, dat de vijand zooveel macht als immer mogelijk was uit de Noordzee zoude trekken tot renfort van zijn geslagen vloot of ontzet zijner kusten, waardoor de vijandelijke macht alsdan proportioneel of weinig superieur aan de onze zijnde, zoude het juiste tijdstip geboren wezen voor de onzen om zee te kiezen en eene bataille te wagen als wanneer de overwinning decisief zoude zijn, of wel het gevecht kunnende vermijden, zoude alsdan hare vereeniging met de gecombineerde vloten kunnen ondernomen worden of hulp worden toegebracht en versterking bezorgd aan eenige expeditie, wanneer de verdere ondernemingen decisief zouden kunnen worden om een trotschen vijand te vernederen en tot een honorabelen vrede voor de geallieerden te noodzaken. Terwijl buiten dat alle partieele batailles tusschen de onzen en eenig Engelsch eskader schadelijk voor de geallieerden en doodelijk voor deze Republiek zullen zijn, wanneer dezelve roekeloos ondernomen worden; en ingevalle onze vloot voor eene tweede maal geruïneerd wierde, zou de vijand onbezorgd meester van alle zeeën kunnen blijven, als verder geen macht behoevende om onze kusten en de Noordzee te observeren, doordien deze Republiek in twee jaren en langer zich niet van eene tweede nederlaag harer vloot zoude kunnen herstellen, waardoor haar ondergang wellicht niet meer twijfelachtig zoude worden.»

Gerugsteund door dit aan duidelijkheid en juistheid niets te wenschen overlatend advies werd SCHIMMELPENNINCK's uiteenzetting der meening van het Fransche Directoire door VAN DER GOES aan het U. B. ingezonden, hetwelk in geheime zitting van den 13den Augustus den A. v. B. B. gelastte in den geest van dit advies aan den Franschen gezant te *Parijs* het gevoelen der Regeering van *de Bataafsche Republiek* kenbaar te maken.

Intusschen gaf SPOORS toch den 12den Augustus aan het U. B. bij geheim schrijven mededeeling, dat in aanmerking zouden kunnen komen om zich met de Fransche en Spaansche vloten te vereenigen: 10 linieschepen, 1 fregat en 2 corvetten, dat tot completeering der equipages daarvan buiten dienst zouden moeten worden gesteld *de Bescherm* en *de Batavier*, beide 50 F^{m} , welke juist niet de beste zeilers waren, en het fregat *Heldin*, hetwelk gerepareerd moest worden. Verder werden eenige veranderingen voorgesteld in het commando over eenige schepen. Het U. B. keurde den 14den Augustus in geheime zitting dit project goed, hetwelk intusschen niet tot uitvoering is gekomen.

We hebben nu nog na te gaan, welke maatregelen in den laatsten tijd vóór de landing werden getroffen met betrekking tot de verdediging in het algemeen, en die van de Hollandsche kust in 't bijzonder.

Approviandeering der vestingen in Brabant (1). Den 17den Juli werden door den A. v. O., met het oog op de voorziening in de behoeften der

(1) Zie: *De Militaire Spectator* 1893, bladz. 452—457.

vestingen in de Generaliteitslanden, drie Artillerie-officieren aangewezen, één voor 's Hertogenbosch en Grave, één voor Bergen op Zoom en Steenberg en één voor Breda, terwijl de commiezen der magazijnen in die vestingen werden aangeschreven, om al de vereischt wordende reparatiën aan 's lands goederen op de minst kostbare wijze te doen bewerkstelligen (1).

Den 23sten d. a. v. werden door den Inspecteur-Generaal der Artillerie PARAVICINI DI CAPELLI staten ingediend »der alsnog te doene verzendingen van geschut en munitiën uit 's lands stapelmagazijnen te Delft en Dordrecht naar de vestingmagazijnen te Steenberg, Bergen op Zoom, Breda, Den Bosch en Grave, strekkende ter provisioneele voorziening dezer plaatsen en ter gedeeltelijke voldoening aan de gedane opgaven der beide Kolonels-Directeurs (der Genie) DE FREYTAG en DE ROY VAN WICHEN.»

Den volgenden dag werden de commiezen der magazijnen te Delft en Dordt ook werkelijk aangeschreven, het op die staten voorkomende af te zenden, terwijl hiervan mededeeling werd gedaan aan BRUNE in dien zin, alsof nu al het noodige gedaan was (2). Het was intusschen niet gemakkelijk de Franschen om den tuin te leiden. Den 29sten Juli toch schreef DARDENNE aan PIJMAN:

J'ai l'honneur de vous prévenir que je viens d'envoyer aux commandants des places de Grave, Bois le Duc, Breda et Bergen op Zoom (l'ordre) de m'envoyer tous les cinq jours un état progressif de l'armement et de l'approvisionnement des places qui sont confiées à leur commandement.

Den 13den Augustus was nog door den A. v. O. de aanvraag goedgekeurd van den Kolonel DE FREYTAG voor de leverantie van het benoodigde rijshout, enz., tot het maken van schanskorven, fascines, enz., voor Bergen op Zoom en Steenberg, als tot het leggen van dammen in de rivieren de Mark en den Rosendaalschen vliet »in cas van een te formeeren inundatie» (3).

Ook met het bezorgen van proviand werd een aanvang gemaakt. Zoo schreef de commies VAN THIELEN uit Grave den 14den Augustus, dat aldaar waren aangekomen: 27 okschoofden jenever, houdende 37 aamen, 18 okschoofden azijn, 14 vaten zout, houdende c. 27 zakken, 34 lasten tarwe en 6 vaten rijst, houdende 3000 ponden. Dezelfde berichten werden op denzelfden datum afgezonden door den commies VAN RIEMSDIJK te Bergen op Zoom, den 17den Augustus door den commies HOYNCK VAN PAPENDRECHT te Breda en den 21sten Augustus door den commies VAN SCHOUW te 's Hertogenbosch.

Hoezeer het den Franschen ernst was met de approviandeering en hoe weinig vertrouwen zij daarbij stelden in de mededeelingen van den A. v. O., komt vooral uit in een order van DARDENNE, den 16den Augustus gezonden aan den Franschen Generaal der Genie ST. JULIEN in Den Haag:

(1) Secret Verbaal van den A. v. O.

(2) Verbaal van den A. v. O. Dept. Mil. 24 Juli 1799.

(3) Verbaal van den A. v. O. Dept. Mil. 13 Augustus 1799.

Le Ministre de la Guerre (d. i. die te *Parijs*) désire mon cher camarade avoir des renseignements sur l'état actuel des villes et places fortes de la Généralité; le Général en chef vous invite en conséquence à vous rendre incessamment dans les villes de *Bergen op Zoom*, *Breda*, *Bois le Duc* et *Grave*, afin de connaître par vous-même le progrès de la mise en état de défense de ces différentes places.

Je joins ici une ordre afin que vous n'éprouviez aucune difficulté de la part des officiers du génie batave.

Geneeskundige dienst. Het Bureau van Gezondheid, bestaande uit de leden C. SCHEIDLER en W. LEURS, terwijl met het oppertoezicht was belast de Professor in de geneeskunde te *Leiden* S. J. BRUGMANS en als secretaris de heer L. A. VAN MEERTEN fungeerde, schreef den 10den Augustus aan den A. v. O. (2).

De Luitenant-Generaal DAENDELS informeert ons, dat er — behalve de hospitalen te *Bergen op Zoom*, *Alkmaar* en *Groningen*, die ingevolge Uwe aanschrijving van den 9den dezer met ailen spoed in gereedheid worden gebracht — ook nog bij de Bataafsche armee vereischt worden *twee ambulante* en een groot *sedentair hospitaal*, op hetwelk desvereischt wordende de andere hospitalen hunne zieken of gekwetsten kunnen evacueeren; dat de twee ambulante hospitalen bij de beide divisien moeten worden verdeeld, terwijl het groot sedentair zoo mogelijk in het middelpunt der voormalige provincie van *Utrecht* of *Holland* moet worden geëtablisseed — en waartoe welvoegelijk het tegenwoordige Fransche hospitaal bij *Leiden* door bovengenoemden Generaal is geoordeeld, wanneer slechts de daarin aanwezig zijnde zieken van daar op *Breda*, alwaar zij zeer wel kunnen worden opgenomen en verpleegd, geëvacueerd wierden en welke evacuatie volgens informatie van evengemeldem Generaal ook mede door den Generaal en chef BRUNE is goedgevonden. . . .

Het schrijven hield verder het voorstel in tot de inrichting der genoemde hospitalen. Weer was het DAENDELS, die vooruitzag en aandrang op de aanschaffing en uitrusting van hetgeen met het oog op een aanstaanden veldtocht noodig was. Twee dagen later meldde hetzelfde Bureau nog, dat de Administratie der Fransche troepen zwarigheid maakte met betrekking tot het hospitaal te *Leiden* en dat het nu met DAENDELS was overeengekomen, met voorkennis en bewilliging van den A. v. M., op *Fijenoord* evenals vroeger een groot militair hospitaal in te richten.

De A. v. O. diende het voorstel (alsof het uit zijn brein was voortgekomen) in bij het U. B., en nadat dit van den A. v. M. bericht had bekomen, dat de zieken der marine van *Fijenoord* naar *Hellevoetsluis* konden worden overgebracht, werd de voordracht goedgekeurd. Toen BRUNE den 28sten Augustus aan den A. v. O. de korte aanmaning zond:

(1) Verbaal van den A. v. O. Dept. Administratie, Augustus.

»Les ambulances pour les malades et blessés étant de la dernière importance, je vous prie de vouloir bien vous en occuper,» werd hem geantwoord, »dat de beide ambulante hospitalen niet alleen voor de beide divisieën geformeerd en van al het noodige voorzien zijn, maar dat die voor de divisie van den Luitenant-Generaal DAENDELS met al deszelfs employé's reeds bij die divisie in volle werking is; dat daarenboven ook de hospitalen van *Alkmaar*, *Bergen op Zoom* en *Groningen* met al het noodige voor de ontvangst van zieken en gekwetsten gereed zijn en dat te *Fijenoord* binnen kort in orde gebracht zal zijn.» In hoeverre dit bericht waarheid bevatte zal later blijken.

Bij de samenstelling van den trein (1) vindt men opgegeven dat bij het hospitaal behoorde 8 bagagewagens. Bovendien had men de reeds vroeger vermelde 18 ziekenwagens op veeren (2). Hoeveel nut men daarvan gehad heeft, blijkt uit de navolgende zinsnede van een brief van den Commissaris van Oorlog RITNER dd. *Alkmaar* 30 Sept. 1799: »Te *Haarlem* staan 18 ziekenwagens, die met meerder vrucht in de magazijnen hadden kunnen blijven staan, kunnende ik er geen een van gebruiken bij gebrek aan paarden en tuigen. Mijne vorige brieven zullen U doen blijken, dat dit geen nieuwe klachten zijn.»

Den 13den Augustus zond het Bureau van Gezondheid aan DAENDELS de navolgende memorie en instructie.

Memorie voor het hoofdkwartier der Bataafsche armee.

1°. De plaats, alwaar de ambulante hospitalen op marsch moeten verblijven, en wanneer de armee kampeert en kantonneert dezelve zich moeten etablisseeren, zal van wege het hoofdkwartier bepaald worden.

2°. De Chirurgijn-majors der ambulante hospitalen en die der brigades zullen van wege het hoofdkwartier van het opbreken der ambulance op de spoedigste wijze verwittigd worden, ten einde daarnaar hunne maatregelen te kunnen nemen.

3°. De Commissarissen van Oorlog zullen te allen tijde de noodige zorg dragen, dat bij de vaste hospitalen zoowel als bij de ambulance, alsmede ter transporteerling der gekwetsten van het slagveld naar het laatstgenoemde hospitaal een genoegzaam aantal wagens, met hetgeen daartoe vereischt wordt, voorhanden zijn.

4°. Tevens zullen de Commissarissen van Oorlog zorgen voor de inkwartiering der geëmployeerden bij de voorsz. hospitalen alsmede voor de wagenknechten en paarden, bij dezelve geattacheerd.

5°. Op requisitie van de Chirurgijn-majors bij de ambulante hospitalen zal dagelijks voor de benodigde vivres aan de lijdens, als brood, vleesch, azijn, jenever, enz., gezorgd worden.

(1) *De Militaire Spectator* 1891, blad. 421.

(2) *De Militaire Spectator* 1893, blad. 466.

6°. Er zal een wacht bij de ambulance en andere hospitalen gegeven worden.

7°. Bij de transporteerling van zieken of gekwetsten uit het ambulante naar een der andere hospitalen zal het noodig zijn, dat dezelve door eenige manschappen geëscorteed worden.

8°. De troepen in actie zijnde, zullen de zwaargekwetsten van het slagveld met brancards of draagberriën, waarvan er twee bij ieder bataljon behooren voorhanden te zijn, naar de officieren van gezondheid gebracht worden, welke dezelve buiten schot op eene veilige plaats moeten inwachten en behandelen.

Instructie voor de Chirurgijn-majors de brigade bij de nationale troepen der Bataafsche Republiek.

Art. 1. Aan de Chirurgijn-majors de brigade is aanbevolen de zorg voor al datgeen, hetwelk tot conservatie van de gezondheid der krijgslieden, tot hunne respectieve brigades behorende, ten tijde wanneer dezelve kampeeren of kantonneeren, strekken kan, terwijl zij verplicht zijn deswegens, bij absentie van een der leden van het Bureau van Gezondheid of (bij onmogelijkheid van) onmiddellijke correspondentie met hetzelfde te kunnen houden, hunne voorstellen te doen aan den Gecommitteerde van wege het Gouvernement of aan den commandeerenden Generaal of wel aan dien persoon, welke van zijnentwege gelast is.

Art. 2. Zij zullen eene onmiddellijke correspondentie houden met al de officieren van gezondheid, welke met de zorg der zieken bij de respectieve korpsen, tot hunne brigade behorende, belast zijn, en zich dagelijks van dezelve rapport doen geven van het aantal zieken of gekwetsten, welke naar het ambulante of veldhospitaal getransporteerd moeten worden.

Art. 3. Zij zullen aan den C. v. O., zoo dikwijls zulks noodig zal zijn, de benoedigde wagens tot transporteerling der zieken en gekwetsten verzoeken, met bijvoeging waar ter plaatse de zieken of gekwetsten, welke getransporteerd moeten worden, zich bevinden, en intusschen van het aantal, dat naar het hospitaal staat overgebracht te worden, den dirigeerenden Chirurgijn-major van hetzelfde verwittigen.

Art. 4. Zij zullen eene onafgebroken correspondentie met den dirigeerenden Chirurgijn-major van het veldhospitaal en ambulance houden, om altoos te weten, waar deze hospitalen zich bevinden en hiervan kennisgeven aan de officieren van gezondheid der respectieve korpsen, ten einde deze geïnformeerd zijn in geval van actie, werwaarts hunne gekwetsten moeten getransporteerd worden (1).

Ongeveer tezeldertijd (25 Thermidor — 12 Augustus) werd JANSSENS door DROLENVAUX (2) aangeschreven, om te zorgen dat de hospitalen voor de Fransche troepen voor 4 maanden van al het noodige werden voorzien, met bijvoeging:

(1) Dit »Voorschrift voor den geneeskundigen dienst te velde,» zooals men het zou kunnen noemen, is bewaard in het familie-archief DAENDELS.

(2) *De Militaire Spectator* 1891, blad. 140.

C'est par suite de ce principe qu'il est également urgent d'augmenter le nombre des officiers de santé pour être en état d'établir une division d'ambulance à la suite de la colonne qui viendrait à se mettre en marche, car vous concevez que dans le cas où elle s'éloignerait soit des frontières, soit de nos hôpitaux il serait indispensable qu'elle fût toujours à portée de recevoir tous les secours dont elle pourrait avoir besoin.

En supposant que cette colonne ne puisse pas être moindre de huit à dix mille hommes il faudra une augmentation d'officiers de santé ci-après : Chirurgien de 1e classe 1, de 2e classe 1, de 3e classe 6; pharmacien de 2e classe 1, de 3e classe 4.

L'organisation de cette petite division est telle qu'on sera toujours à portée de faire face au service d'une colonne plus forte en la subdivisant même, si les événements militaires l'exigeaient.

Materieel en munitie. Reeds in April had, zooals wij gezien hebben (1), de A. v. O. aan het U. B. medegedeeld, dat er nog veel ontbrak, en hoewel men zooveel mogelijk getracht had daarin te voorzien, de betrekkelijk geringe som der toen toegestane gelden was niet voldoende geweest om de magazijnen te vullen. Die toestand schijnt duidelijk aan het licht gekomen te zijn, nadat de Fransche plaatscommandanten recht hadden gekregen tot inspectie der magazijnen (2). VON BIELEFELD schreef daarover den 12den Augustus naar *Berlijn* (3):

Les Régents bataves ne peuvent voir sans peine l'effet que cette arrivée (de l'arrivée van den Erfprins te *Lingen*) pourra faire sur les habitants de la République, surtout des provinces voisines de l'*Allemagne*. On lui attribue des bruits contra-révolutionnaires de tout genre qui circulent parmi le peuple avec une ardeur redoublée et une émigration assez considérable qui se porte vers les corps récemment levés dans le pays d'*Oldenbourg* ce qui préjudice au recrutement de l'armée batave. Dans cet état critique le Général DAENDELS a cru indispensable de ne plus cacher les soupçons qu'il avait conçus contre l'activité du Ministre de la Guerre PIJMAN.

Depuis quelques semaines celui-ci avait su éluder les recherches que voulait faire le Général BRUNE pour s'assurer de l'état des approvisionnements. Maintenu par le sieur DAENDELS il s'est procuré de force une inspection oculaire et a trouvé les magasins dans une pénurie très inattendue. Comestibles, effets militaires et même les munitions y étaient bien au-dessous du nécessaire. Cette mauvaise volonté ou économie mal entendue aurait certainement entraîné la destitution du sieur PIJMAN s'il n'avait trouvé un appui dans la protection du Directeur ERMERINS. Avec toute la célérité qui pourrait être employée actuellement, on compte qu'il faudra encore près de six semaines avant que les préparatifs de défense soient complétés, tandis que l'ennemi peut arriver avant une huitaine de jours.

(1) *De Militaire Spectator* 1893, bladz. 170—172.

(2) *De Militaire Spectator* 1893, bladz. 692.

(3) Portefeuille *Ontcijferde* brieven.

De verbalen van den A. v. O. van dien tijd leggen mede getuigenis af van dien onvoldoenden toestand. Den 1sten Augustus schreef MOOSER uit *Delft*, dat tengevolge van den aanmaak van 100.000 jagerpatronen, de voorraad musketlood à $\frac{1}{22}$ ₧ zoo was verminderd, dat het noodig was nieuwen voorraad te laten aangieten. Eenige dagen later ontving MARTUSCHEWITZ, de commandant van den trein, van BRUNE last, om 6 kanons à 6 ₧ met toebehoorende caissons en Infanterie-patroonwagens met 100.000 patronen naar *Den Haag* te zenden. Hij meende, dat het gemakkelijker voor het vervoer der patronen zou zijn, indien hij 5 ledige reservewagens zond, die dan uit het hoofdmagazijn te *Delft* zouden kunnen worden gevuld; doch BEELDSNIJDER schreef den 10den Augustus.... dat hij slechts 12.500 Infanterie-patronen had!!

Den 8sten Augustus werd WIESÉ te *Dordt* geautoriseerd om bij de bekwaamste smids-, wagenmakers- en timmermansbazen te doen aanmaken: 30 stuks affuiten tot metaal kanon à 24 ₧, 24 idem tot ijzer kanon à 18 ₧, 24 idem tot ijzer kanon à 12 ₧, omdat in de magazijnen al te veel werk was. Den 13den Augustus schreef de commies BOLTEN uit Naarden, dat hij nog slechts 963 pond bekwaam Infanterie-kruit had en dat hem door de Luitenant-Kolonels PITCAIRN en CARTERET ieder 800 pond was gevraagd voor de oefeningen. Den 15den Augustus stelde PARAVICINI voor om 24 stuks affuiten tot nieuwe metalen houwitseren à 16 ₧ steen te doen aanmaken, daar de affuitwerken van den veldtrein nu genoegzaam gevorderd waren. Den volgende dag kwam hij weder met het voorstel om 225.000 pond Artillerie-buskruit, 50.000 pond Infanterie- en 10.000 pond crepé-pulver te doen aanmaken, daar de voorraad aanmerkelijk begon te verminderen. Den 19den Augustus zond hij een geheele lijst in van benoodigde brandkogels, lichtkogels, Infanterie-patronen, gezwindpijpjes, zunders en vuurpijlen. Den 22sten en 23sten Augustus eindelijk werd aan de commiezen te *Groningen*, *Breda* en *Zutfen* gelast, ten allerspoedigste 100.000 Infanterie-patronen te doen aanmaken.

Van Fransche zijde was men ook op patronen-voorraad bedacht. Den 9den Augustus schreef DARDENNE aan SEROUX :

Il est de la plus grande importance dans les circonstances actuelles que vous vous assuriez mon Général s'il existe une grande quantité de cartouches à balles et de pierres à feu et que vous fassiez confectionner beaucoup de pétards pour faire sauter les ponts.

Je vous prie en conséquence de prendre les mesures nécessaires pour que l'armée soit pourvue de chacun de ces trois objets en quantité suffisante. Il est également important d'envoyer le plus tôt possible les caissons à cartouches à la suite des bataillons.

Onmiddellijk na dien wenk ontvangen te hebben, deed SEROUX aan den A. v. O. aanvraag om 130.000 vuursteen, 4200 »cartouches à mitraille

de 4 et 500 de 8," één millioen geweerpatronen en lading voor 2760 granaten. Den 13den Augustus werd die aanvraag door PIJMAN goedgegaan.

Maatregelen van verschillenden aard. Wij hebben BRUNE bij het aanvaarden van zijn bevelhebberschap ook over de Bataafsche troepen zich onmiddellijk zien wenden tot den A. v. O. met verzoek om inlichtingen op verschillende punten, nadat hij reeds in den loop van het jaar meermalen zoowel dien Agent als het U. B. had gewezen op noodzakelijk te treffen maatregelen. De stukken toonen het aan, dat hij tot het laatst toe met dien aandrang is blijven voortgaan en al het mogelijke heeft in het werk gesteld, om zoowel moreel als materieel ook het Bataafsche leger op de hoogte van zijn taak te brengen.

Den 28sten Juli werd door hem bij gelegenheid eener inspectie over de Fransche en Bataafsche troepen in de Maliebaan te 's Gravenhage de navolgende dagorder uitgegeven :

Le Général en chef BRUNE aux armées française et batave.

CAMARADES ! *La République batave*, jalouse de la liberté et de son indépendance, se met en attitude de mépriser les menaces et de repousser les agressions. Elle a appelé tous ses citoyens à la défense intérieure de leurs foyers. Leur empressement, leur ardeur annoncent ce même peuple, dont le courage, la fierté, la persévérance étonnèrent le monde il y a deux siècles. L'armée de ligne reçoit aussi des renforts.

Par un témoignage d'estime qui prend sa source dans l'alliance des deux nations, cette République m'a conféré le commandement de son armée. Ainsi plus étroitement unis, les Bataves et les Français mettront leurs armes éprouvées ; ils formeront une digue insurmontable devant les hordes que soudoye un Gouvernement monopoleur, et qui traînent à leur suite des fers, la confiscation, le pillage, la ruine. Non ! jamais les barbares ne ravageront cette illustre Batavie, l'une des plus merveilleuses créations de la liberté. Ses limites font une barrière sacrée, en devant de laquelle ils ne doivent trouver que la mort.

Vivent les Républiques française et batave. L'union des peuples libres est le gage de leurs triomphes.

Den 31sten Juli gaf hij gevolg aan het voorstel, hem door zijn chef van den staf in overweging gegeven (1), om gelijke behandeling te vragen voor den Bataafschen als voor den Franschen soldaat. Hij wendde zich daartoe tot den A. v. O. (2). Het eerste door DARDENNE aangewezen verschil, de korting op het traktement der officieren, werd evenwel niet aangeroerd; daarentegen werd er op aangedrongen, om de paarden onmiddellijk uit de weiden naar de stallen te doen terugkeeren. Den volgenden dag (1 Augustus)

(1) Zie: *De Militaire Spectator* 1891, bladz. 146.

(2) Verbaal van den A. v. O. Dept. Administratie Augustus 1799 met relatieven.

werd de order daartoe door den A. v. O. uitgevaardigd, die overigens aan BRUNE antwoordde, dat hij de noodige voorstellen zou doen en maatregelen zou nemen, om de gelijkheid van behandeling der soldaten van beide legers te bevorderen (1).

Eene week daarna — den 8sten Augustus — ontving BESIER, die het voorzitterschap van het U. B. waarnam, van BRUNE het hiervolgend eigenhandig schrijven.

Citoyen Directeur! Il pouvait que les circonstances vont réellement nécessiter l'activité de l'armée. Tous les rapports qui me parviennent annoncent que l'ennemi ne tardera pas à se présenter.

Il est donc indispensable que vous décidiez ou fassiez décider que les habitants des plages où l'ennemi se présentera sont tenus de retirer leurs chevaux à 6 ou 7 lieues dans l'intérieur des terres.

Les gardes nationales des départements maritimes doivent aussi être mises sur pied pour suppléer aux troupes de ligne en mouvement.

Enfin les administrations militaires doivent être formées de suite et la troupe de ligne sensée en campagne et traitée en conséquence. Ce n'est plus le temps de retarder la défensive: une minute perdue peut être nuisible à la patrie et autant j'ai été lent à demander pour ne pas vous induire en dépenses inutiles, autant je dois maintenant ne cesser de vous représenter ce qui est utile. Les places fortes qui depuis si longtemps doivent être munies en vivres et munitions de guerre ne le sont pas. Je n'aurai pas à me reprocher du moins d'avoir gardé le silence à cet égard.

Votre amour pour la liberté et la prospérité de votre République ne me laissent aucun doute Citoyen Directeur, que vous ne fassiez prendre dans une prompte considération les objets de ma vive sollicitude.

Salut républicain,

(signé) BRUNE.

P.S. Voulez-vous indiquer une heure pour conférer de concert avec les Ministres de la Guerre, de la Marine, le Général DAENDELS et moi ?

Dit schrijven werd door BESIER nog denzelfden dag ter tafel gebracht bij het U. B., waarop werd besloten, dat de A. v. O. op de verschillende door BRUNE behandelde punten advies zou uitbrengen en de gevraagde bijeenkomst overigens den volgenden morgen te 10 uur zou plaats hebben. Het advies van PIJMAN is eveneens gedateerd op 8 Augustus, en schijnt dus gediend te hebben om de leden van het U. B. vooraf op de hoogte te stellen. Enkele passages moeten in haar geheel worden weergegeven om de wijze van voorlichting te doen zien.

. Dat alle de bataljons en korpsen gelast zijnde, zich van hunne veldequipages te voorzien — de Cavalerie om hare paarden uit de weiden op te halen — en de organisatie van den veldtrein binnen weinige dagen

(1) Verbaal van den A. v. O. Dept. Administratie Augustus 1799 met relatieven.

zullende zijn afgeloopen, de staande armee als marschvaardig gerekend kan worden, en in staat om zich te begeven, daar waar 's lands verdediging zulks noodzakelijk mocht maken, terwijl de militaire hospitalen te *Bergen op Zoom*, *Groningen* en *Alkmaar*, tot welkers instandbrenging men reeds werkzaam is, binnen acht dagen in complete orde zullen zijn.

. Betrekkelijk het in staat van defensie stellen der steden *Bergen op Zoom*, *Breda*, 's *Bosch* en *Grave*, hieromtrent kan ik het genoegen hebben Uⁿ. te rapporteeren, dat de afzendingen van het noodige geschut en amunitie onafgebroken voortgaan, dat tot de verbetering der vestingwerken de noodige orders niet alleen zijn gegeven, maar dat men aan dezelve steeds met ijver werkzaam is, terwijl de geordonneerde *proviandeering* dier vestingen niet alleen reeds vertrokken is, en denkelijk thans ter plaatse van hare destinatie zal zijn gearriveerd, maar zelfs dat het voor 's *Bosch* gedestineerde aldaar op gisteren in de beste orde is aangekomen blijkens de bij mij op heden ontvangen tijdingen (1), waardoor dus de observatie van den Generaal *en chef*, hieromtrent gemaakt, komt te vervallen.

Verder werd de maatregel betreffende het naar 's binnenslands voeren der paarden en de bespoediging der organisatie van de gewapende burgermacht aangeprezen, het voorzien van vivres van 's landswege alleen voor de kampeerende en kantonnerende troepen, doch het voorzien van fourage van 's landswege — met het oog op de duurte — voor de geheele Cavalerie en Rijdende Artillerie noodig geoordeeld.

Nadat de conferentie, zooals BRUNE die had voorgeslagen, had plaats gehad, werd den 10den Augustus door het U. B. besloten, dat ingeval van landing de paarden, in de uitgestrektheid van vier uur van de plaats der landing zich bevindende, naar binnenslands in zekerheid moesten gebracht worden; dat bij een eventueelen aanval op een of meer eilanden alle vaartuigen, welke zich daar mochten bevinden, dadelijk moesten worden gebracht naar zoodanige plaats, als de aanwezige commandeerende officier van zee- of landmacht daartoe zou aanwijzen, en dat de gewapende burgermacht, althans in die plaatsen, waar zich de staf van een bataljon bevond, met dien spoed moest worden georganiseerd, dat zij in staat zou zijn, binnen vier dagen na de ontvangst dezer order, den plaatselijken dienst te verrichten.

Met de informatiën omtrent de vestingen werd genoegen genomen en ten aanzien van de vivres en fourage het besluit opgeschort, totdat men nadere inlichtingen zou hebben ontvangen van den A. v. O. met betrekking tot de daartoe vereischte kosten.

Den 17den Augustus werden door den A. v. O., na machtiging van het U. B., contracten aangegaan met de burgers BOOIJ, BODD en VAN WIJCK, ter levering van vivres, brand en fourage aan de Bataafsche troepen van

(1) Werd hiermede bedoeld het weinige, waarvan boven — bladz. 8 — is melding gemaakt, dan schreef de A. v. O. terecht van de »geordonneerde» en niet van de »benoedigde» proviandeering.

1 September tot 30 November d. a. v. Eerstgenoemde zou de fourage en het legstroo leveren.

Het ration fourage, waarvan de uitdeeling om de vier dagen moest geschieden, bestond uit 12 ƒ hooi, 5 ƒ stroo (of 10 ƒ hooi en 8 ƒ stroo) en 7 ƒ haver tegen 15 stuivers het ration; voor het legstroo, als dat verstrekt werd, moest alle 10 dagen voor ieder man 10 ƒ worden gegeven tegen 5 penningen per man daags.

BODD had het vleesch aangenomen tegen 3 stuivers en 8 penningen het pond, het ration was $\frac{1}{2}$ ƒ ; VAN WIJCK het brood tegen 2 stuivers 14 penningen het ration van $1\frac{1}{2}$ ƒ , het zout tegen 3 penningen het ration à $\frac{1}{32}$ ƒ , evenzoo de azijn het ration van $\frac{1}{20}$ flesch, de jenever $\frac{1}{16}$ flesch à 10 penningen, en de brand, waarvan het ration bestond in zes halve eiken talhouten voor 2 man daags, tegen 8 penningen. Het vleesch werd voor twee dagen uitgegeven, het brood om de vier dagen, zout, azijn en jenever om de vier of acht dagen. De aannemers moesten overal, waar troepen te verzorgen waren, voor minstens ééne maand in voorraad hebben. Bijaldien het samentrekken van een korps troepen het inrichten van magazijnen noodzakelijk maakte, waren de aannemers verplicht die op hunne kosten aan te leggen waar de commandeerende Generaal zulks zou gelasten; doch bijaldien in 't vervolg die magazijnen moesten worden verplaatst, zouden de transportkosten voor rekening van het land komen; voor het vervoer konden dan de noodige schepen of karren door den comm. Generaal worden geprest. Viel een magazijn of enkele runderbeesten in 's vijands handen, dan werd dit door de Regeering vergoed.

Den volgenden dag (18 Augustus) werd de Commissaris van Oorlog RITTNER in die qualiteit geplaatst bij de divisie van den Luit.-Generaal DAENDELS (om de directie te hebben over de uitdeeling van de vivres en fourage), en hem verder gelast, »dat aangezien de tegenwoordige tijdsomstandigheden het bijeenrekken van een korps troepen vóór 1 September zoude kunnen vorderen, dat Gij met de gemelde leveranciers op den voet van 't gesloten contract de noodige schikkingen moet maken, dat dezelve van de gewone vivres en fourage worden voorzien" (1). Reeds den daaropvolgenden dag (19 Augustus) werd, met de overweging, »dat de vivres en fourage in het voormalig Noord-Holland bij uitstekendheid hoogen prijs zijn, waardoor de militair aldaar zeer bekrompen moet subsisteeren en de vivres en fourages reeds zijn aanbesteed, waardoor ten spoedigste in deze zwaarigheid kan worden voorzien" besloten, dat met de uitreiking reeds dadelijk een begin zou worden gemaakt. Den 22sten Augustus ving dit

(1) Op gelijke wijze was reeds den 10den Augustus de Commissaris van Oorlog SWILDENS aangeschreven: »Ik gelast U om op ontvangst dezès dadelijk naar Groningen te vertrekken en U onder de orders van den Luit.-Generaal DU MONCEAU te stellen, ten einde, indien er van 's landswege vivres en fourages aan de Bataafsche troepen worden gedistribueerd, hierover de directie te hebben, alsmede over de requisitie van karren, wagens en schepen, welke voor het transporteren dier troepen of hunne bagages zullen benoodigd zijn."

aan; den 23sten Augustus werd die order uitgestrekt over al de troepen van de divisie van den Luit.-Generaal DAENDELS.

Toen RITTNER met DAENDELS naar *Noord-Holland* was vertrokken, werd hem door den A. v. O. den 25sten Augustus nog de navolgende autorisatie toegezonden:

Ik autoriseer U hiermede, om ter verzorging van vivres, fourage, wagens, paarden en schepen aan de troepen op de onderscheidene plaatsen, waar zulks zoude mogen noodig zijn, hetzelfde te *requireeren en te vorderen*, hetgeen door onwilligheid aan U zoude mogen geweigerd worden; zullende op vertoon dezer autorisatie de Municipaliteiten gehouden zijn, U in dezen de behulpzame hand te bieden. Van deze autorisatie zult Gij kunnen gebruik maken, zoolang er extraordinair gefourageerd zal worden.

Met betrekking tot het naar 's binnenslands vervoeren van de paarden in geval van eene landing schreef de A. v. O. den 22sten Augustus aan het U. B.:

Burgers Directeurs! De Luit.-Generaal DAENDELS geeft mij kennis, bij zijne missive van den 20sten dezer, dat de Generaal-Majoor VAN GUERICKE hem rapport gedaan had, dat hij bezorgd was, dat het besluit van U^r. Vergadering van den 10den jl. aangaande het terugtrekken der paarden in geval van eene landing op de kusten denzelven van vele moeyens zoude kunnen priveeren, die tot de defensie van deszelfs arrondissement allernoodzakelijkst waren, voorts verzoekende, dat door mij bij U^r. moge worden geëffectueerd, dat bij een nader besluit van U^r. de Dep. Besturen mogen worden gelast om in overleg met den commandeerenden Generaal in derzelver Departementen gemeld U^r. besluit zoodanig te altereeren en te explicereen als de locale defensie der Departementen zal vereischen, en dat dezelve besturen zullen moeten zorgen, dat alle schikkingen en maatregelen, die de commandeerende Generaals of chefs van korpsen voor de defensie der kusten of posten zullen moeten nemen door de Gemeentebesturen worden bevorderd en voor zooverre hen aangaat ten uitvoer gebracht.

Aldus werd den 23sten Augustus besloten.

Dienzelfden dag, nadat DAENDELS reeds naar *Noord-Holland* vertrokken was, werd door het U. B. eene Proclamatie afgekondigd »ter opwekking en bemoediging van het Bataafsche volk en houdende daarstelling van de noodige maatregelen tot handhaving der gevestigde constitutie, bij gelegenheid van den dadelijk gevreesden aanval van den buitenlandschen vijand." De oorsprong daarvan vinden we in een brief van DARDENNE aan DAENDELS dd. 27 Thermidor (14 Augustus):

Je n'en doute pas mon Général que dans les circonstances actuelles les Représentants du peuple batave ne prennent quelques mesures législatives tendantes à arrêter dans l'Intérieur de la République les troubles que

l'ennemi s'efforcera d'y fomentier lors de son approche par le moyen des correspondances qu'il y entretient.

Je crois nécessaire que le corps législatif demande par un message au Directoire qu'il lui rend compte dans le plus bref délai de la situation politique et militaire de la République et qu'ensuite il donne au Directoire la latitude nécessaire de pourvoir à sa défense.

Un objet essentiel est que dans le moment où toute la force militaire devra abandonner les places pour se porter à l'ennemi, on soit assuré de la tranquillité de l'intérieur, en ne confiant des armes qu'aux amis du bon ordre. L'anarchiste et l'Orangiste sont également dangereux; l'un n'aime que le désordre et l'autre veut le renversement du système actuel.

Le second moyen d'assurer cette tranquillité désirable est d'engager par une proclamation les autorités constituées à se dévouer à leur patrie; dans le moment du danger elles doivent se sacrifier à leurs concitoyens, à eux-mêmes et à l'armée prête à répandre son sang pour la défense de leurs propriétés; il faudra même qu'il y ait des peines prononcées contre tout fonctionnaire public qui quittera son poste.

Vous sentirez aisément Général, qui si la peur gagne les autorités constituées et qu'elles quittent leur poste, la contre-révolution et le bouleversement du pays serait l'ouvrage de peu de jours, vu que le Gouvernement n'aurait plus la force armée pour empêcher un tel malheur.

DARDENNE's blik had niet ten onrechte in DAENDELS den man van grooten invloed en groote voortvarendheid gezien. Als DAENDELS er zich voorspande, was het welslagen verzekerd. De Eerste Kamer had reeds vroeger — den 26sten Juni — inlichtingen aan het U. B. gevraagd. Die vraag was door het Bewind met algemeenheden beantwoord. O. a. was toen ten aanzien van de gewapende burgermacht gezegd: »Terwijl wij al verder, overtuigd van de heilrijke oogmerken en nuttigheid eener wél georganiseerde gewapende burgermacht, hetgeen wij met Uⁿ. uit één oogpunt als het bolwerk der ware vrijheid en de schrik der vijanden beschouwen, alle pogingen doen aanwenden, om die zoo spoedig mogelijk aan hare bestemming te doen beantwoorden.»

Inlichtingen werden nu niet meer door de Kamer gevraagd; maar denzelfden 14den Augustus, waarop DARDENNE bovenstaanden brief schreef, ging hare zitting te half drie over in een comité-generaal en werden bij geheim besluit de Burgers Representanten VERBEEK, VAN ROYEN, WERNER, SCHIMMELPENNINCK, HARTEVELT, COUPERUS en POMPE VAN MEERDERVOORT uit haar midden benoemd om met het U. B. te confereeren over de tegenwoordige situatie dezer Republiek en de maatregelen van wetgeving, die er tot heil van dezelve zouden kunnen of behooren genomen te worden, en hun opgedragen deswegens een voordracht aan hare Vergadering te doen.

DAENDELS heeft dus met betrekking tot de wenken, die de Fransche Chef van den Staf hem gegeven had, geen tijd laten verloren gaan. Wel pleit

dit snelle besluit voor den grooten invloed, dien hij op dat tijdstip uitoefende. Hoewel in geheime zitting genomen, schijnt het toch niet geheim te zijn gebleven, en het is niet onaardig te vernemen, wat VON BIELEFELD daarover naar *Berlijn* rapporteerde. Hij schreef den 22sten Augustus, toen men elk oogenblik tijdingen wachtende was omtrent eene landing:

La crise actuelle agite de plus en plus les membres du Gouvernement. Depuis quelques jours les deux Chambres de la Législative ont eu de fréquentes réunions extraordinaires. Elles ont formé une espèce de Comité de salut publique, chargé de correspondre avec le Directoire ou plutôt de la surveiller. Je sais qu'on s'occupe sérieusement du projet formel de transporter le siège des principales autorités dans une ville plus à l'abri d'une invasion ennemie. *Amsterdam* a été proposée en premier lieu; mais on m'assure que cette idée a été abandonnée depuis et que peut-être *Middelbourg* tiendra la préférence ce qui entrerait vraisemblablement le plus dans les vues du Gouvernement français.

Dienzelfden dag (22 Augustus) was het U. B., bijgestaan door de Commissie uit de Eerste Kamer, gereed met de voorstellen, die door de Kamer werden ingewacht, en werden deze ook ingediend. Verplaatsing van den zetel van het bestuur werd daarbij niet voorgesteld, maar toch waren VON BIELEFELD's inlichtingen in zooverre juist, dat ook dit punt ter sprake was gebracht. Het slot van die voorstellen hield namelijk in:

Eindelijk vermeenen wij Uwe aandacht in tijds te moeten bepalen op de zorg voor de veiligheid van Uwe Vergadering, welke in eene opene en dicht aan de zee gelegen residentie zeer wel door een vijandelijken aanval zoude kunnen gestoord worden; terwijl het verleggen van dezelve alleen door U^{la}. kan worden gedecreteerd. Het zij verre van ons, dat wij op dit oogenblik, zelfs niet op de eerste aannadering van gevaar zulk een decreet zouden aanraden. Wij hebben ons alleen verplicht geacht U^{la}. ook op dit punt opmerkzaam te maken, ten einde in geval van noodzakelijkheid deze verlegging spoedig en zonder verwarring zou kunnen geschieden.

Terwijl wij zouden behooren te worden gequalificeerd, om als de omstandigheden dit mochten vereischen aan de Dep. Besturen insgelijks last of vrijheid te geven om voor een tijd van residentie te verwisselen.

De Eerste Kamer stelde die voorstellen ten fine van consideratie en advies in handen derzelfde leden, aan wie zij opgedragen hadden met het U. B. te overleggen omtrent hetgeen te doen stond; en in den namiddag van den 23sten Augustus — het eerste verschijnen van de vloot vóór Texel was toen bekend — brachten deze in geheime zitting verslag daarover uit. Ten aanzien van het hierboven behandelde leest men in dat verslag:

Uwe gecommitteerden vinden vooralsnog onnoodig, om U^{la}. nopens het laatste punt dier missive, relatief eene eventueele verplaatsing van het

V. L. naar elders te adviseeren, maar nemen alleenlijk de vrijheid U^a. voor te dragen, om de commissie van toezicht en politie over de vergaderzaal van het V. L. te qualificeeren om alle zoodanige preparatiën en arrangementen te maken als dezelve zullen noodig oordeelen tot het desnoods in werking brengen van het 47ste artikel der acte van staatsregeling met verdere qualificatie om daaromtrent desgoedvindende met het U. B. te confereeren.

Van die overleggingen drong de juiste waarheid niet tot het publiek door, ofschoon er blijkens VON BIELEFELD's bericht toch wel wat van uitlekte. De gedane voorstellen, die door het V. L. werden goedgekeurd, werden echter met eene breedsprakige inleiding in eene Proclamatie ter algemeene kennis gebracht. Reeds den 17den Juli, toen de aaneensluiting van alle eerlijke republikeinen — zooals SCHIMMELPENNINCK het uitdrukte — was tot stand gekomen, had het U. B. eene Publicatie tot het volk gericht, waarvan melding werd gemaakt in den brief van DAENDELS aan DU MONCEAU dd. 13 Juli en in VON BIELEFELD's correspondentie (1). Deze had gediend »tot geruststelling en onderrichting aan het Bataafsche volk, zoowel van de gehechtheid van deszelfs vertegenwoordigers aan de staatsregeling, alsook van de snoode aanslagen van verschillende partijen op deze tegenwoordige constitutioneele orde van zaken.» Het U. B. had daarin uiteengezet, welke gevaren de Republiek bedreigden, zoo door een aanval van buitenlandsche vijanden als door binnenlandsche woelingen, welke stelling het U. B. voornemens was daartegen in te nemen, om ten slotte de Bataven op te wekken tot »warme geestdrift voor de geheiligde zaak der vrijheid» (2).

De Proclamatie van 23 Augustus ging echter veel verder en was geheel gesteld in den geest, zooals DARDENNE verlangd had. Zelfs duidt een der overwegingen er op, dat zij misschien in strijd was met de Staatsregeling (3). In hoofdzaak bevatte zij de navolgende bepalingen:

1°. De Gewapende Burgermacht werd geheel ter beschikking gesteld van het U. B.

2°. Voornamelijk ter bewaring der inwendige rust kreeg het U. B. evenzeer de beschikking over die geënregistreerde burgers, welke tot den personeelen dienst nog niet waren opgeroepen, alsmede over hen, die zich vrijwillig aanboden. Indien zij zich daartoe bereid verklaarden, konden zij ook gebezigd worden tot wering van den buitenlandschen vijand.

(1) *De Militaire Spectator* 1893, bladz. 572 en 577.

(2) Zij komt in haar geheel voor in de Publicatiën van het U. B. 1799. (Koninklijke Bibliotheek), en bij VAN DER AA, VII, bladz. 376—386.

(3) Dat ofschoon de getrouwe aankleving aan de Staatsregeling aan de eene zijde vordert, van de voorschriften van dezelve niet af te wijken, maar tevens de verplichting met zich brengt, om te zorgen dat de Staatsregeling tegen alle buitenlandsche of binnenlandsche woelingen worde gehandhaafd en voorgekomen, dat eene letterlijke navolging van één artikel der Staatsregeling niet tengevolge hebbe, dat de Staatsregeling door de Staatsregeling zelve worde omgekeerd. . . .

3°. Suspecte personen mochten door het U. B. of andere collegiën of ambtenaren in verzekerde bewaring worden gesteld en gehouden.

4°. Personen, die zonder paspoort het land verlieten, konden desnoods met den dood worden gestraft.

5°. Personen, die met een behoorlijk paspoort buitenslands vertrokken, doch binnen den daarin door het U. B. bepaalden tijd niet terugkeerden, konden met lijfstraf, confinement, bannissement en, bij verzwarende omstandigheden, met den dood worden gestraft.

6°. Wie met een behoorlijk paspoort buitenslands was vertrokken en op eenigerlei wijze gecorrespondeerd, geheuld of verraderlijke gesprekken gehouden had met de vijanden van den Staat zou zonder eenige conniventie met den dood worden gestraft.

7°. Elk uitgewekene, die met de wapenen in de hand gevat werd, zou zonder verwijl moeten worden overgegeven aan de naastbijgelegen rechtbank, om binnen den tijd van 24 uren zonder vorm van proces met den dood te worden gestraft.

8°. Allen, die in eenig ambt of bediening geplaatst, hunne posten lafhartig zouden verlaten, zouden onder het strengst onderzoek worden gebracht en hunne personen en goederen verantwoordelijk gesteld worden voor al de gevolgen, welke uit hun gehouden gedrag zouden voortvloeien.

9°. Allen, die zich tegen eene geconstitueerde macht gewapenderhand of op eenigerlei wijze verzettende, die zich onwettig als eene geconstitueerde macht opwierpen, die door het aanheffen van een oproerkreet, het dragen of uitsteken van teekenen of seinen, het kleppen van klokken, het aansteken van vuren en soortgelijke daden aanleiding poogden te geven tot samenrotting en oproer, die onbevoegd gewapend buiten hunne huizen zouden verschijnen of bevonden zouden worden eene verzameling van wapenen heimelijk binnen dezelve te hebben, die tot den vijand overliepen, met hem in verstandhouding stonden of de wapens te zijner ondersteuning opvatte- den; alle plundersaars, of die anderen tot plunderen of soortgelijke rustverstorende misdaden op eenigerlei wijze aanzetteden, zouden zonder den gewonen vorm van proces naar bevind van zaken met den dood worden gestraft, terwijl met betrekking tot het laatste nog werd bepaald, dat elke gemeente verplicht zou zijn de schade te vergoeden, welke door plundering daarin mocht worden geleden.

10°. Niemand zou zich mogen onttrekken aan eenigen post of bediening, welke hem door of van wege het volk zou worden opgedragen, veel minder weigeren te voldoen aan eenigen last of order, hem door een wettig geconstitueerde macht opgedragen, op straffe van als een gevaarlijk lid der maatschappij te worden aangemerkt en als zoodanig tot na den vrede in verzekerde bewaring te worden gehouden.

En eindelijk 11°. werd het U. B. geautoriseerd, om alle zoodanige steden plaatsen en districten, als het noodig zou oordeelen, in staat van beleg te

verklaren of te doen verklaren, en ook deze verklaring naar bevind van zaken weder in te trekken.

Een aldus in staat van beleg gestelde stad, plaats of district zou onderworpen wezen aan de bevelen der militaire macht behoudens de verantwoordelijkheid van den commandeerenden officier en met dien verstande dat alle militair gezag bleef onder het oppertoezicht en bevel van het U. B.

In staat van beleg gestelde steden, plaatsen of districten werden op militair gezag versterkt en van het noodige voorzien.

Een militaire rechtbank zou binnen dezelve onderzoek doen naar, en rechtspreken over alle oproerige bewegingen.

De militaire politie zou binnen dezelve gerechtigd zijn tot het doen van de noodige arrestatiën.

Het zou geen militair commandant vrijstaan met den dood te straffen; zulks zou behooren aan de genoemde militaire rechtbank.

Geen militair commandant zou zich eenigszins mogen inlaten in de administratie der civiele en crimineele justitie in zoodanige gevallen, welke niet direct behoorden tot de publieke rust en zekerheid; in alle gevallen welke niet daartoe behoorden, bleef het onderzoek, de beoordeeling en uitspraak aan den gewonen rechter.

Eindelijk zou ook geen militair eenig beheer of bestier hebben over 's lands penningen.

Voorwaar geen halve maatregelen!

Bij afzonderlijke Publicatie van dienzelfden datum werd voorts de uitvoer van haver, hooi en stroo voor den tijd van twee maanden verboden; terwijl den 25sten Augustus d. a. v. alle Bataafsche burgers, die in staat waren om de wapenen te voeren en alsnog niet ter organisatie tot den actieven dienst in de onderscheidene korpsen waren ingeschreven of opgeroepen, door het U. B. werden uitgenoodigd om ter verdediging van het Vaderland de wapenen tegen den algemeenen vijand en ter beveiliging van de inwendige rust op te vatten, zoolang het Vaderland in gevaar zou wezen.

Eindelijk werd de A. v. M. gelast om provisioneel voor den tijd van 14 dagen zoodanig embargo te leggen op alle visschersschuiten en verdere vaartuigen als hij noodig zou oordeelen om alle correspondentie tusschen ingezetenen dezer Republiek en de vijandelijke vloot tegen te gaan; terwijl goedkeuring gehecht werd aan diens gegeven bevel, volgens hetwelk het vuur op *Kijkduin*, hetwelk tot aanwijzing voor de schepen brandde, telkens wanneer de vloot zich vertoonde werd verlegd, ten einde den vijand in dwaling te brengen en zoo mogelijk op onze kusten te doen vastraken (1).

(1) Secrete notulen van het U. B. 23 Augustus.

Dislocatie der troepen. Eene positielijst van de divisie DAENDELS van 8 Augustus geeft zeer gedetailleerd als volgt de ligging en de sterkte aan onderofficieren en manschappen (present onder de wapens) aan.

Brigade VAN ZUIJLEN.

Brigade VAN GUERICKE.

$\frac{1}{2}$ brigades en regimenten.	bataljons en eskadrons.	Standplaatsen.	Sterkte.	$\frac{1}{2}$ brigades en regimenten.	bataljons en eskadrons.	Standplaatsen.	Sterkte.	
1e $\frac{1}{2}$ br.	1e bat. detach.	's-Gravenhage.	572	3e $\frac{1}{2}$ br.	1e bat.	Alkmaar	682	
	2e bat. detach.	Scheveningen	23		1e bat. detach.	bij Huijsduinen	580	
4e $\frac{1}{2}$ br.	1e bat. detach.	's-Gravenhage.	667	7e $\frac{1}{2}$ br.	2e bat. detach.	bij Huijsduinen	506	
	3e bat. detach.	Scheveningen	24		1e bat. detach.	Hoorn	43	
6e $\frac{1}{2}$ br.	1e bat. detach.	Leiden	887		2e bat. detach.	Den Helder.	302	
	3e bat. detach.	Amsterdam	797		3e bat. detach.	Huijsduinen	183	
1e reg. Waldeck.	1e bat. detach.	Muiden	13		1e bat. detach.	Texel.	69	
	2e bat. detach.	Amsterdam	774		1e bat. Jagers. detach.	Alkmaar	450	
2e bat. Artillerie.	1e bat. detach.	Naarden	100		2e bat. Jagers. detach.	Koedijk	119	
	1e en 2e eskadron. 3e en 4e eskadron. detach.	1e bat. detach.	's-Gravenhage.		237	2e bat. Jagers. detach.	Warmenhuijzen.	116
		1e bat. detach.	Scheveningen		294	1e bat. Artillerie. detach.	Schagen	284
		1e bat. detach.	Katwijk en Noordwijk.		14	1e bat. Artillerie. detach.	Petten	29
		1e bat. detach.	Zandvoort.	5	1e bat. Artillerie. detach.	Calantsoog	29	
		1e bat. detach.	's-Gravenhage (lijfwach)	30	1e bat. Artillerie. detach.	Egmond aan zee.	36	
		1e bat. detach.	Den Helder.	40	1e bat. Artillerie. detach.	Camp.	30	
		1e bat. detach.	Hoek van Holland	26	1e bat. Artillerie. detach.	Hoorn.	260	
		1e bat. detach.	Brielle	6	1e bat. Artillerie. detach.	Alkmaar	40	
		1e bat. detach.	Hellevoetsluis	4	1e bat. Artillerie. detach.	Burgerbrug	7	
		1e bat. detach.	Rockanje	12	1e bat. Artillerie. detach.	't Zand.	6	
		1e bat. detach.	Goeree	118	1e bat. Artillerie. detach.	Den Helder.	130	
		1e bat. detach.	Delft	5	3e bat. Artillerie.	Den Helder.	6	
		1e bat. detach.	Woerden	10	3e bat. Artillerie.	Huijsduinen	33	
		1e bat. detach.	bij den veldtrein.	237	3e bat. Artillerie.	Texel.	11	
		1e bat. detach.	's-Gravenhage.	285	3e bat. Artillerie.	Calantsoog	4	
		1e bat. detach.	Leiden	190	4e bat. Artillerie.	Den Helder	70	
		1e bat. detach.	Amsterdam	74	4e bat. Artillerie.	Huijsduinen	109	
1e bat. detach.	Correspondentieposten te Haarlem, Sassen, Alphen, Woerden, Katwijk en Noordwijk.	23	4e bat. Artillerie.	Haarlem	54			
Totaal present onder de wapens. . .			5704	2e comp. Rijd. Art. batterij N ^o . 2.	Alkmaar	42		
In het geheel mankeerden nog tot compleet: 29 officieren en 997 man.				2e comp. Rijd. Art. batterij N ^o . 2.	Haarlem	43		
Onder de absnten waren begrepen: 152 met verlof, 174 ter zee, 160 present ziek, 49 absent ziek, 37 krijgsgevangenen en 23 arrestanten.				2e comp. Rijd. Art. batterij N ^o . 2.	Alkmaar	26		
				2e reg. Cavalerie.	Amersfoort.	17		
				2e reg. Cavalerie.	Bergen en Schoorl. Den Helder en Correspondentieposten	63		
				2e reg. Cavalerie.	Bommel.	34		
				2e reg. Cavalerie.	Bommel.	49		
				Totaal present onder de wapens. . . 4466				
				In het geheel mankeerden nog tot compleet: 19 officieren en 1424 man.				
				Onder de absnten waren begrepen: 288 met verlof, 55 ter zee, 185 present ziek, 36 absent ziek, 12 krijgsgevangenen en 16 arrestanten (1).				

(1) In deze positielijst zijn niet opgenomen de 3 bataljons der 5de $\frac{1}{2}$ brigade, die in het laatst van Juli van den IJsel naar Medemblik, Hoorn en Enkhuizen waren overgebracht.

De opgaven betreffende de Artillerie dateeren hoogst waarschijnlijk van den tijd, vóórdat het project-ALTHUIJZEN (1) tot uitvoering kwam. Al zijn er evenwel later manschappen van andere compagnieën of bataljons gekomen, dan zullen die toch vermoedelijk wel tezelfder plaatsen en tezelfder sterkte detachementen hebben uitgezonden.

Bij de brigade VAN GUERICKE waren te *Alkmaar* 2 kanonnen en 7 caissons van 6 E met 1 Inf. caisson, te *Burgerbrug* 2 kanonnen en 2 caissons met 1 Inf. caisson en te 't *Zand* 2 kanonnen en 3 caissons met 1 Inf. caisson. Van de Rijdende Artillerie waren te *Haarlem* 2 stukken van 6 E , 1 houwitser van 24 E II., 1 caisson voor houwitser, 3 fourgons en wagens in soorten; te *Alkmaar* 2 stukken van 6 E , 1 houwitser van 24 E II., 1 caisson van 6 E , 1 caisson voor houwitser, 1 fourgon of wagen.

(Wordt vervolgd.)

(1) *De Militaire Spectator* 1894, bladz. 77—79.

VOLKENRECHT EN OORLOGSGEBRUIKEN.

(Vervolg en slot van N°. 11, bladz. 625 van den vorigen jaargang.)

Het Spaansch-Portugeesch-Amerikaansch Ontwerp, enz. (Vervolg.)

Hoofdstuk IV. (*Occupation militaire.*)

Dit hoofdstuk, bestaande uit drie artikelen, zal ik hier in zijn geheel doen volgen, niet alleen wegens het belangrijke dat er in voorkomt, doch tevens om te doen uitkomen met hoeveel zorg de samenstellers van het ontwerp vermeden hebben omtrent de rechten en plichten van occupator en burgerbevolking in details te treden.

Art. 1. L'occupation militaire d'un territoire prend fin, sauf stipulation contraire, dès que la paix a été signée.

Eene bepaling, uitdrukkende wanneer een gebied als bezet beschouwd wordt, bevat het Ontwerp niet (*Manuel*, art. 41; Ontwerp Br. Conf., art. 1; Fr. Manuel, bladz. 87).

Art. 2. Durant l'occupation, l'administration de la justice se règle d'après les principes suivants :

a. Les délits militaires sont toujours jugés d'après les codes, lois ou proclamations de l'armée d'occupation ;

b. Les délits de droit commun commis par des individus appartenant à cette armée, sont jugés d'après les lois du pays du délinquant ;

c. Les délits de droit commun commis par les habitants du pays occupé, au préjudice d'individus appartenant à l'armée d'occupation, sont déférés à *des tribunaux mixtes* et jugés d'après les lois du pays de ladite armée ;

d. Les délits de droit commun commis par les habitants du pays occupé, au préjudice d'autres personnes du même pays, sont jugés par les tribunaux et d'après les lois du pays ;

e. Les jugemens rendus par les tribunaux mixtes ou par les tribunaux militaires de l'armée d'occupation peuvent faire, de la part du condamné, l'objet d'un recours auprès du général en chef de ladite armée (zie voorts art. 5 van Hoofdstuk III, hiervóór aangehaald).

Vergelijkt men art. 2 van Hoofdstuk IV met art. 3, Br. Conf.; art. 44, Manuel (nagenoeg gelijkkluidend); bladz. 89—91, Fr. Manuel, dan blijkt het,

dat het aanspraak kan maken op groote klaarheid en volledigheid, wat betreft de rechtspleging in het bezette gebied. Het denkbeeld van gemengde rechtbanken in het bezette gebied wordt zelfs in het uitgebreide en volledige werk van Generaal DEN BEER POORTUGAEL niet aangetroffen (zie bladz. 227, § 136 van den 2den druk van dat werk (1)).

Art. 3. Le général en chef de l'armée d'occupation a le droit de prescrire les dispositions nécessaires pour éviter que l'ennemi ne recrute des troupes dans le territoire occupé.

Het verdient opmerking dat, waar het ontwerp verder nog handelt over de betrekkingen tusschen de oorlogvoerenden en de burgerbevolking, zulks in een afzonderlijk Hoofdstuk (III, zie hiervóór) geschiedt, waarin niet van »territoire occupé" maar van »territoire théâtre de la guerre" gesproken wordt. Laatstgenoemd hoofdstuk bevat tal van bepalingen, die men in het *Manuel* onder het hoofd: »Des terres occupés" aantreft en die dan ook meerendeels daaronder ressorteeren. Zoo het verbod om de bewoners van het oorlogstoneel te doen deelnemen aan operatiën tegen hun vaderland, het aangeven van de werkzaamheden waartoe de bewoners kunnen worden gedwongen, het verbod om gijzelaars te nemen (zie hiervóór), bescherming van het privaat bezit, enz. Over het recht tot het heffen van belastingen vinden wij in het geheele ontwerp niets vermeld.

Hoofdstuk V (*Neutralité*) is zeer volledig en duidelijk. Ik zou te veel van het geduld mijner lezers vergen, wilde ik alle artikelen hier bespreken of zelfs eenvoudig den inhoud er van weergeven. Slechts op een tweetal artikelen zal ik later (bladz. 30 en volgende) de aandacht vestigen.

Een enkel artikel, dat een geheel nieuwe bepaling bevat, vinde hier plaats:

Art. 19. Sont réputés neutralisés les trains internationaux qui circulent sur le théâtre de la guerre avec l'autorisation des gouvernements des Etats belligérants.

Of deze bepaling ooit eene practische toepassing zal vinden, is m. i. zeer twijfelachtig.

Hoofdstuk VI. (*Blocus maritime* (2)).

In dit Hoofdstuk worden de bekende beginselen van de blokkade omschreven.

Art. 2. Pour que le blocus existe en droit, il faut qu'il soit effectif en fait, c'est-à-dire qu'il y ait sur place des forces suffisantes pour empêcher l'accès du littoral ou port bloqué (verg. noot (1), bladz. 623 van den vorigen jaargang). Dit artikel is in hoofdzaak gelijkloidend met punt 4 van de Verklaring van Parijs.

(1) Voor de meeste lezers zal het wel overbodig zijn op te merken, dat hier alleen worden bedoeld: gemengde rechtbanken in oorlogstijd in een bezet gebied. Gemengde rechtbanken in vreedstijd bestaan o. a. in Egypte; zij werden onlangs door de mogendheden weder voor 5 jaar bestendigd. Ook de *consulaire rechtspraak* blijft hier buiten beschouwing.

(2) Verg. VAN BYLANDT. Het Blokkade-recht. Academisch proefschrift.

Art. 3 bevat de bepaling, dat de blokkade moet worden aangekondigd aan de neutrale mogendheden, welke bepaling in de Declaratie van Parijs (1856) wordt gemist, doch voorkomt in het Spaansche Reglement van 1864 (Blokkade van de Cantabrische kust), terwijl sommige Staten in bijzondere verdragen de noodzakelijkheid van de aankondiging der blokkade hebben erkend (1).

Over eene bijzondere mededeeling daarvan aan de autoriteiten en aan de consuls in de geblokkeerde haven (zie de Deensche Reglementen van 1 Mei 1848 en van 16 Februari 1864, alsmede het bovengenoemd Spaansche Reglement (2)) bevat het ontwerp niets, wel echter de bepaling:

Art. 5. Les navires neutres qui, au moment de l'établissement du blocus, se trouvent dans les ports bloqués, ont le droit d'en sortir librement dans un délai donné; le chef de l'escadre bloquante décide s'ils peuvent sortir avec ou sans la cargaison qu'ils ont à bord.

Deze bepaling maakt echter eene bijzondere aankondiging noodzakelijk. Omtrent den duur van het tijdsverloop wordt in het ontwerp niets naders gezegd. Zooals bekend is, werd die termijn meestal op 14 dagen gesteld (1848, 1854, 1861); in 1870 door den Franschen Admiraal BOUET-WILLAUMEZ op 10 dagen (3). De neutrale schepen mochten toen hunne lading voltooiën.

De bepaling van art. 4 (in overeenstemming met art. 4 van het Spaansche Reglement van 1864), dat ieder neutraal schip, hetwelk naar de geblokkeerde haven koers zet, gewaarschuwd moet worden, heeft ten doel te voorkomen, dat zulk een vaartuig, onbekend met het bestaan *of* het voortduren van den blokkade-toestand, toch wordt opgebracht als het de geblokkeerde haven tracht binnen te varen. Art. 4 van het ontwerp is echter minder beslist dan art. 4 van het Spaansche Reglement van 1864, waarin wordt gezegd, dat de blokkade nog niet geacht moet worden bekend te zijn aan een schip, dat koers zet naar de geblokkeerde haven, »alvorens aan dit schip nog eene bijzondere notificatie zal zijn gedaan» (zie ook art. 3 van het Deensche Reglement).

Art. 4 van het ontwerp toch bevat alleen de positieve bepaling dat door het blokkade-eskader ieder schip, waaraan is kenbaar gemaakt dat de haven geblokkeerd is en dat in weerwil daarvan tracht de blokkade te breken, opgebracht en zijne lading geconfisqueerd kan worden.

NB. Men onderscheidde dus drie soorten van aankondiging der blokkade:

- a. De algemeene of diplomatieke,
- b. De bijzondere aan de autoriteiten of althans aan de consuls der neutrale mogendheden in de te blokkeeren haven.
- c. De bijzondere aan de, de reeds geblokkeerde haven naderende neutrale handelsvaartuigen.

(1) DEN BEER POORTUGAEL, *Het oorlogsrecht*, 2de druk, bladz. 529—533.

(2) *Ibid*, Bijlagen 21 en 29.

(3) *Ibid*, bladz. 533.

De Engelsche prijsgerichten achten de onder *c* genoemde waarschuwing niet noodig nadat de algemeene aankondiging heeft plaats gehad (zie bijv. TRAVERS TWISS, 2de uitgave, bladz. 205 en volg.).

Hoofdstuk VII. (*Contrebande de guerre, prises.*)

Indien er één onderwerp van het z. g. maritiem recht is, dat eene internationale overeenkomst eischt, dan is het voorzeker de oorlogscontrabande. Het *Règlement international des prises* van het Institut de droit international bevat voorschriften omtrent contrabande en blokkade, maar het is van algemeene bekendheid, dat bij de verschillende Staten geenszins eenstemmigheid heerscht omtrent het vraagstuk wat als oorlogscontrabande moet worden beschouwd. Algemeen is men het er over eens, dat wapens benevens alles wat uitsluitend voor oorlogsdoeleinden dient (munitie, uitrustingsstukken, enz.) als oorlogscontrabande te beschouwen is. Omtrent de vraag of de handelsartikelen, die zoowel voor vredes- als voor oorlogsdoeleinden kunnen worden gebezigd (*ancipitis usus*), tot de oorlogscontrabande gerekend moeten worden, is men het echter geenszins eens (ijzer, staal, lood, salpeter, zwavel en andere grondstoffen; paarden en steenkolen; goud, zilver en koper, gemunt of in staven (1)). Daarom is m. i. art. 1 vrij onbestemd, hetwelk luidt: »Indépendamment des armes et du matériel reconnus actuellement comme contrebande de guerre, auront le même caractère les subsistances et ouvrages qui, par la suite, constitueront, par eux-mêmes ou moyennant une facile transformation, des éléments propres à l'attaque et à la défense.»

Vooraf ten opzichte van voorwerpen van gemengd gebruik is *zekerheid* noodig, opdat ieder c. q. wete in welke waren de handel met oorlogvoerende partijen verboden is (men denke aan paarden, steenkolen, zelfs levensmiddelen).

In 1856 werd, tengevolge van Englands verzet, niet nader omschreven wat onder oorlogscontrabande moet worden verstaan. In vroegere tijden was het de gewoonte, althans van machtige zeemogendheden (»despotes de mer») om bij het uitbreken van een oorlog *Edicten van contrabande* uit te vaardigen, die zij als bevelen aan de neutralen zonden. Dat daarbij menigmaal de grootste willekeur in het spel was, behoeft geen betoog. Zoo verbood Engeland in 1625 *elken* handel met Spanje.

»Les lois de contrebande» zegt KLEEN (*Revue de droit international*, 1893, bladz. 13) »toujours faites par les législations nationales, sans l'avis d'aucun autre Etat, variaient en sévérité ou en indulgence, selon la force ou la faiblesse des marines militaires qui allaient les appliquer.»

Enkele bepalingen van dit hoofdstuk worden hier nog in het kort vermeld: De oorlogscontrabande kan op een onzijdig schip worden genomen *tegelijktijd met het schip* (art. 2), doch de neutrale lading (geen contrabande

(1) DEN BEER POORTUGAEL. *Het oorlogsrecht*, bladz. 508. Zie vooral ook *Revue de droit international*, 1893, N°. 1—4, en 1894, N°. 4.

zijnde), die zich op dat schip bevindt, is vrij. Overigens: »vrij schip, vrij goed" (art. 5 (1)). Verder:

Le navire marchand ennemi et sa cargaison sont toujours susceptibles de prises, mais la marchandise licite neutre sera déclaré libre (art. 6 (1)). Het *buitrecht* ter zee blijft dus gehandhaafd, ja, wordt uitdrukkelijk vermeld. Daar het vijandelijk koopvaardij-schip steeds genomen kan worden, wordt de handel van neutralen door middel van vijandelijke schepen zeer belemmerd al wordt ook de geoorloofde neutrale lading vrij verklaard. Immers als het schip genomen wordt, dan moge de neutrale lading vrij zijn, maar ze kan hoogstwaarschijnlijk niet te bestemder tijd op de bestemde plaats zijn. Vergelijkt men genoemd art. 6 — waarin zelfs de handel van neutralen onderling wordt bedreigd, alleen omdat zij door middel van een vijandelijk koopvaardij-schip geschiedt — met de artt. 6 en 7 van Hoofdstuk V, waarin de handel van neutralen met den vijand onder bepaalde voorwaarden wordt toegestaan, dan treft ons de bijzondere gestrengheid van eerstgenoemd artikel 6, dat trouwens in overeenstemming is met de door Engeland meermalen verkondigde zienswijze. Deze gestrengheid nu kan alleen worden verklaard door de omstandigheid, dat vijandelijke koopvaardij-schepen *kunnen* worden gebezigd voor oorlogsdoeleinden (voor troepentransporten, als kruisers, als kaperschepen, enz.) waardoor zij dus voor de oorlogvoerenden eene bijzondere betekenis verkrijgen. Daargelaten de vraag of heden ten dage koopvaardij-schepen, door den vijand als kruisers en kapers gebezigd, ons veel afbreuk zullen kunnen doen, dient toch te worden opgemerkt, dat al bestaat de mogelijkheid voor een bovengenoemd gebruik van particuliere schepen voor oorlogsdoeleinden, zulks uit oorlogsnoodzaak alleen aanleiding kan geven tot het als voorzorgsmaatregel tijdelijk in verzekerde bewaring nemen dier schepen (*séquestre*), niet tot het buitmaken (*confiscation*).

Over *indult* wordt in dit Hoofdstuk niet gesproken.

Hoofdstuk VIII. (*Droit de visite*.)

Dit hoofdstuk bevat de bekende regelen omtrent het visitatierecht op de open zee. Vóór ik een tweetal artikelen zal bespreken, waarin punten behandeld worden die nog tot de strijdvragen behooren, wil ik de aandacht vestigen op eenige beschouwingen over het visitatierecht, voorkomende in de *Revue de droit international* van 1890. Het onderzoek van vreemde, niet-vijandelijke koopvaardij-schepen op de open zee door oorlogsschepen is in strijd met het beginsel van het *mare liberum*, dat tegenwoordig algemeen wordt erkend. Hierop bestaan echter twee uitzonderingen: a. *In oorlogstijd* kunnen koopvaardij-schepen varende onder neutrale vlag op de open zee (en natuurlijk ook binnen het zeegebied der oorlogvoerende Staten) door de oorlogsschepen van de oorlogvoerende Staten worden onderzocht, zoowel om na

(1) Vergelijk noot (1), bladz. 623 van den vorigen jaargang. Art. 2 is dus terecht in strijd met de stelling: "articles of contraband are of infectious nature and contaminate the whole cargo." De Engelsche marine was blijkbaar voor die besmetting nimmer bevreesd!

te gaan of zij oorlogscontrabande aan boord hebben als om een onderzoek naar de scheepspapieren in te stellen; b. *In tijd van vrede* kan eene bepaalde categorie van vaartuigen aan het z. g. visitatierecht worden onderworpen tengevolge van eene internationale overeenkomst. In 1882 bijv. sloten Engeland, Duitschland, Frankrijk, België, Denemarken en Nederland eene overeenkomst betreffende het politietoezicht op de visschersvaartuigen op de Noordzee, volgens welke de oorlogsschepen dezer Staten (voor België »des navires de l'Etat commandés par des capitaines commissionnés») op de visschersschepen van die Staten, op de Noordzee, het visitatierecht kunnen toepassen. In 1887 werd eene internationale overeenkomst aangegaan tot het tegengaan der misbruiken, welke voortvloeien uit den verkoop van sterken drank onder de visschers op de Noordzee. Deze beide overeenkomsten werden te 's Gravenhage gesloten. Frankrijk heeft echter de laatstgenoemde overeenkomst niet geratificeerd op dezelfde gronden als die, waarop het, tegenover de bepalingen der hieronder te noemen anti-slavernijconferentie, eene gereserveerde houding aannam. Op deze anti-slavernijconferentie te Brussel (1889—1890), waar werd voorgesteld in een bepaalde zone langs de kusten van Azië en van Afrika het visitatierecht op zeilschepen van minder dan 500 ton inhoud toe te passen tot het tegengaan van den slavenhandel, verzette Frankrijk er zich tegen dat schepen, onder Fransche vlag varende, aan het onderzoek (*search, recherche*) van vreemde oorlogsschepen zouden kunnen worden onderworpen. Vandaar dat de door DE MARTENS voorgestelde bepaling in artt. XLII en XLV van de generale acte werd opgenomen. In deze artt. wordt nl. het recht, om op vreemde handelsvaartuigen (van minder dan 500 ton en varende onder de vlag van een der contracteerende partijen) een onderzoek in te stellen naar de geldigheid van de scheepspapieren (*visit*), aan de oorlogsschepen van alle contracteerende partijen toegekend. Daarentegen wordt het recht van doorzoeking (*search*) slechts toegekend aan de oorlogsschepen van *die* Staten, welke zulks nog door eene bijzondere conventie onderling waren overeengekomen. Deze *doorzoeking* kan uit den aard der zaak alleen plaats hebben op schepen varende onder de vlag van een dezer laatste Staten.

Het onderscheid, dat hier gemaakt wordt tusschen *visit* en *search*, wordt geenszins algemeen aangenomen. Het *droit de visite* (in oorlogstijd) omvat zoowel *visit* als *search*. Tot doorzoeking wordt echter gewoonlijk eerst dan overgegaan als het onderzoek der scheepspapieren of andere omstandigheden gegronde redenen van achterdocht opleveren.

Wij zullen thans nog twee artikelen van dit Hoofdstuk vermelden.

Art. 3. Les batiments convoyés par des navires de guerre neutres ne peuvent être soumis à la visite; on devra se contenter de la déclaration du commandant du convoi qu'ils ne transportent pas de contrebande de guerre.

Dit artikel bevat een beginsel dat helaas niet algemeen wordt erkend!

Art. 4. Le congrès Hispano-Portugais-Américain considère comme extrêmement important que les nations représentées dans son sein assignent à la zone juridictionnelle maritime une largeur de 11 kilomètres.

In beginsel wordt de »lijn van eerbied» bepaald door de verste dracht van het kustgeschut (1). Van een zeemijl (1852 M.) is die lijn tot op 3 zeemijlen uit de kust gebracht. Reeds in 1881 achtte Generaal DEN BEER PORTUGAEL een afstand van 5 à 6 zeemijlen noodig met het oog op de dracht der tegenwoordige kustvuurmonden. HAUTEFEUILLE (*Les droits et devoirs des nations neutres en temps de guerre maritime*, I, bladz. 241) zoowel als DE PISTOYE et DUVERDY (*Traité des prises maritimes*, I, bladz. 93) beweren, dat alleen »la portée du canon, placé à terre» en niet een in bepaalde maat aangegeven afstand uit de kust als grens voor de territoriale zee mag worden aangenomen. HAUTEFEUILLE zegt zelfs: »Aucune mesure générale n'a été arrêtée à cet égard entre les différents peuples. Mais il paraît que l'oeil exercée des marins et des gardiens des côtes se trompe peu sur la portée du canon» (dit laatste is, onder de tegenwoordige omstandigheden, althans hoogst twijfelachtig). M. i. is echter het aangeven van een *bepaalden* afstand te verkiezen boven de (met het oog op de verschillende geschutsoorten waarover de onderscheiden Staten beschikken) altijd eenigszins vage uitdrukking: »verste dracht van het kustgeschut.» Al moet worden erkend, dat de grens der territoriale zee *in beginsel* wordt bepaald door de dracht van het geschut van de kust uit gemeten, een fictie blijft dit toch steeds; immers geen enkele Staat heeft langs zijn geheele kust kanonnen opgesteld. ORTOLAN (*Diplomatie de la mer*, tome II, livre III, chap. VIII, bladz. 243) bespreekt het geval, dat oorlogvoerende partijen oorlogshandelingen plegen in neutrale territoriale wateren nabij onverdedigde gedeelten der kust gelegen, waardoor het onderkennen van de grens van het territoriale zeegebied zeer moeilijk wordt. »Nous pensons,» zegt hij, »que les circonstances de faits pareils devraient entrer en ligne de compte comme causes d'excuse, sauf indubitablement l'obligation, qui existe toujours, des réparations qui seraient dues au pays neutre, si le combat avait occasionné un dommage quelconque.» DE PISTOYE et DUVERDY voegen hieraan toe: »Sans doute, dans le cas supposé, l'oubli des limites fixées par le droit des gens peut être moins grave que si ce combat avait eu lieu sous la portée réelle du canon d'un port ou d'une forteresse; mais cela n'en constitue pas moins une violation précise des mers territoriales; de sorte que toute prise faite dans ces

(1) Zie ook art. 3 van de »Gewijzigde Instructie voor den commandant der maritieme middelen belast met de blokkade van de kusten van het Atjineesche Rijk» (12 Juli 1874, N°. 2).

Volledigheidshalve zij nog opgemerkt dat somtijds werd voorgesteld, de lijn van eerbied te bepalen door den afstand waarop het normale bloote oog schepen op zee kon onderscheiden (zie ORTOLAN, I, bladz. 172) of waarop de stem van de kust uit op zee kon worden vernomen of eindelijk door de peilingen van het dieplood. DE GROOT en BIJNKERSHOEK stelden voor: de afstand waarop het geschut draagt (de Staat zijn macht kan doen gelden). Men verwarre overigens het begrip »territoriale zee» niet met dat van »zee-territoir» (bijv. de Zuiderzee).

circonstances est illégale et doit être déclarée nulle et de nul effet." Deze laatste stelling is door verschillende vonnissen van prijgsgerichten meermalen bevestigd geworden. Vandaar dan ook dat AZUNI (door DE PISTOYE et DUVERDY aangehaald), sprekende over *le droit de suite*, zegt: »En effet, dès que l'ennemi poursuivi est arrivé sous le canon ou dans la mer territoriale d'une puissance amie et neutre, il doit être considéré comme dans un asile et sous la protection de la nation amie et pacifique." Het aannemen van een dubbelen maatstaf (»sous le canon" en: »dans la mer territoriale") is m. i. niet aanbevelenswaardig. Ook om dit bezwaar te ontgaan, is het aangeven van een bepaalden afstand gewenscht.

In de vergadering van het Institut de Droit International, gehouden te Genève in 1892 werd o. m. ook behandeld: »Définition de la mer territoriale" (1). In het oorspronkelijk voorstel, ingeleid door BARCLAY, werd de grens op 3 zeemijlen »de la laisse basse marée, dans toute l'étendue des côtes" aangenomen: »à moins qu'un usage continu et séculaire n'ait sanctionné une zone plus large." (Men denke aan het Amerikaansch-Engelsche geschil omtrent de robbenvangst in de Behringzee in Augustus 1893 door arbitrale uitspraak bijgelegd. De Vereenigde Staten meenden soevereiniteitsrechten over de geheele Behringzee te kunnen doen gelden.)

Tot eenstemmigheid omtrent de grenzen der territoriale zeeën heeft men het te Genève niet kunnen brengen.

Art. 4 is hier opgenomen, omdat het visitatierecht nimmer door een Staat mag worden uitgeoefend in de territoriale wateren van een bevrienden Staat.

Chapitre additionnel.

Dit bevat slechts één artikel waarin de wenschen worden uitgesproken:

a. Que la puissance souveraine d'un détroit ne puisse en interdire le passage si la guerre éclate entre des nations placées l'une d'un côté du détroit, l'autre de l'autre.

b. Que toutes les nations maritimes soient invitées à adhérer à la convention de neutralisation du canal de Suez, signée à Londres le 29 Octobre 1887.

Omtrent *représailles* bewaart het ontwerp wijselijk het stilzwijgen.

Hiermede wensch ik het vluchtige overzicht van het Ontwerp te besluiten, een ieder, die in dit onderwerp belang stelt, ten zeerste aanradende het in zijn geheel te bestudeeren en te vergelijken met de reeds bestaande ontwerpen of voorschriften. Deze vergelijking zal doen zien dat het *Projet Ibero-Portugais-Américain*, zoowel wat indeeling als inhoud betreft, van de andere Ontwerpen in menig opzicht afwijkt.

(1) *Revue de droit international*, 1892, bladz. 522 en volg.

Wordt eerstgenoemd Ontwerp door de Iberisch-Amerikaansche Staten bekrachtigd, dan zullen de bepalingen daarvan in een oorlog, tusschen twee of meer van die Staten gevoerd, nagekomen moeten worden, ten minste als geen andere dan de genoemde Staten aan dien oorlog deelneemt. Andere Staten toch kunnen zich door die bepalingen, als zoodanig, niet in het minst gebonden achten. Dat Spanje, hetwelk het Ontwerp in een officieel leerboek opnam, van dit leerboek in een eventueelen oorlog met een of meer der laatstgenoemde Staten veel practisch nut zal plukken, wat betreft de strijdvragen die daarin behandeld worden, kan (het behoeft na het voorafgaande nauwelijks te worden gezegd) moeilijk worden toegegeven. Deze strijdvragen *kunnen* door eene afzonderlijke regeling der Staten nimmer worden opgelost.

Het streven echter, om de »handelingen in den oorlog zooveel mogelijk in overeenstemming te brengen met de gevoelens van humaniteit,» kan niet genoeg worden gewaardeerd, en ook van dat streven draagt het Ontwerp ondubbelzinnig het kenmerk. VON MOLTKE zeide in zijn bekenden brief aan BLUNTSCHLI o. a. »dat geleidelijke verzachting der zeden zich ook in de wijze van oorlogvoeren moet afspiegelen.» Elke poging, om die verzachting der zeden door doelmatig onderwijs te bevorderen, verdient onverdeelde toewijding, want het is het middel om de individuen meer en meer niet alleen de stelling: *neque extra necessitas belli, proecipuum odium gero* (1) te doen erkennen, maar ook te doen in toepassing brengen.

H. L. VAN OORDT.

(1) Buiten de oorlogsnoodzaak wensch ik mijn vijand geen enkel kwaad toe.

DE RECHTSTOESTAND VAN HET RESERVEKADER.

Het is van het meeste belang te achten, dat de bepalingen betreffende het reservekader (zie de Beschikking van den Minister van Oorlog dd. 12 Sept. 1894, VIIde Afd., N°. 54, *Recueil Militair* 16de aflevering, waarbij ter kennis van de landmacht worden gebracht de Koninklijke Besluiten van 29 Sept. 1893, N°. 5 en van 3 Sept. 1894, N°. 64) nauwkeurig de militaire verhouding aangeven, die onder verschillende omstandigheden tusschen leger en RK. (reservekader) moet bestaan.

Is die verhouding niet scherp omljnd, zoo zullen conflicten niet uitblijven; conflicten, die de instelling RK. reeds spoedig in discredit zouden kunnen brengen.

Ook is het zeer gewenscht, ja zelfs plicht, aan de toekomstige vrijwilligers RK. duidelijk en klaar mede te deelen, *wanneer* en *in hoeverre* zij, eenmaal tot het RK. behoorende, onder de militaire strafwetten, de militaire tucht-bepalingen staan; menigeen toch zal juist daarvan zijn al of niet toetreden afhankelijk stellen. Wij twijfelen niet of velen zullen geneigd zijn om »soldaatje te spelen,” en weinigen om werkelijk *soldaat* te wezen; de laatsten hebben wij noodig, de eersten moeten wij, niet alleen ter wille van het leger, maar ook ter wille van de personen zelve, weren.

Zal de instelling RK. aan haar doel beantwoorden, zoo moet zij aanvoorders van lageren rang aan de krijgsmacht verschaffen. Of men de theoretische examen-programma's voor die verschillende rangen eenigermate inkrimpt of uitbreidt, vinden wij van ondergeschikt belang; vóór alles zorge men evenwel dat wij *soldaten* krijgen, en zulks is niet te bereiken zonder dat men de vrijwilligers gedurende hun geheelen dienstdtijd min of meer aan tucht en ondergeschiktheid gewent, min of meer met de tucht in aanraking houdt.

Wij nu zijn van oordeel dat de genoemde Koninklijke Besluiten en de daaraan toegevoegde Beschikking van den Minister den rechtstoestand van het RK. niet juist, niet met voldoende nauwkeurigheid formuleeren, en dat zij de vrijwilligers gedurende hun dienstdtijd te veel loslaten.

Het een en ander zullen wij hieronder nader aantonen.

Volgens het *Recueil Militair* is hij, die tot het RK. behoort, *vrijwilliger*; hij verbindt zich voor den tijd van zes jaar, doch behoeft slechts gedurende korten tijd werkelijk onder de wapenen door te brengen, of aan militaire oefeningen deel te nemen; geen dienst doende is de vrijwilliger met groot-verlof, doch blijft steeds voor buitengewone omstandigheden ter beschikking van den Minister van Oorlog.

Vrijwilliger zijnde, zou hij, die deel uitmaakt van het RK., volgens art. 2 van het Crimineele Wetboek voor de Landmacht (C. L.) *steeds* onder de militaire strafwetten staan, *onverschillig of hij al dan niet met groot-verlof is*.

Art. 2, C. L., zegt: »Tot het krijgsvolk te lande behooren alle hooge en mindere officieren en onderofficieren (onder welke, voor zooveel dit wetboek betreft, de korporaals mede begrepen zijn), voorts allen die in de formatie der onderscheidene korpsen der armee zijn begrepen,» enz.

Men zou kunnen opmerken, dat het C. L. eigenlijk geen vrijwilligers met groot-verlof kent, doch daar staat tegenover, dat het C. L. toch ook niet verbiedt vrijwilligers met groot-verlof te zenden, en nu meenen wij, dat iemand, éénmaal vrijwilliger zijnde, gedurende zijn geheelen dienstdtijd aan de militaire strafwetten onderworpen is, en dat bijzondere bepalingen betreffende verloven geen verandering kunnen brengen in dien door de wet bepaalden rechtstoestand.

Zoo redeneerende, zouden mitsdien de vrijwilligers RK. ook gedurende hun groot-verlof in alle opzichten militairen blijven, hetgeen naar onze innige overtuiging zeer verkeerd zou wezen.

Wij herinneren er aan, dat de Hoogleeraar H. VAN DER HOEVEN in art. 45 van zijn Ontwerp-Wetboek van Militair Strafrecht den groot-verlofganger der militie voor *zeer vele* strafbare feiten aan den militairen rechter onderworpen had. Terecht is het art. 45, ten aanzien van dit punt, in verschillende tijdschriften ernstig bestreden, welke bestrijding volkomen instemming vond bij Mr. J. H. BEAUJON, President van het Hoog Militair Gerechtshof, terwijl in het Regeeringsontwerp het voorschrift van art. 45 niet overgenomen is.

Stelt men het RK., met groot-verlof zijnde, geheel onder de militaire strafwetten, zoo worden de meest onmogelijke toestanden in het leven geroepen. Wanneer een student, reserve-onderofficier met groot-verlof, een ander student, reserve-vaandrig met groot-verlof, beleedigde, zoo zou eerstgenoemde wegens insubordinatie voor den kriegsraad moeten terechtstaan.

Wij gelooven dan ook dat men niet wenscht de groot-verlofgangers van het RK. geheel en al als militairen beschouwd te zien, doch dat men ze met de groot-verlofgangers der militie heeft willen gelijkstellen. Tevergeefs zoeken wij echter naar eene positieve bepaling ten aanzien van deze gewichtige aangelegenheid.

Ten overvloede zij er nog de aandacht op gevestigd, dat, zonder uitdrukkelijk voorschrift, de artt. 130 en 145 der wet op de nationale militie, den

rechtstoestand der miliciens bepalende, natuurlijk voor het vrijwillig dienend RK. buiten toepassing blijven.

Uit de artt. 14, 15 en uit § 37 (*Recueil Militair*, 16de aflevering, 1894) meenen wij met vrij groote zekerheid te kunnen afleiden, dat het de bedoeling is geweest de vrijwilligers RK. alleen dan aan de militaire strafwetten te onderwerpen, *als zij in uniform gekleed zijn.*

De artt. 14, 15 en § 37 houden in:

»Art. 14. Hij, die tot het reservekader behoort, is verplicht in uniform gekleed te zijn, zoowel wanneer hij zich onder de wapenen bevindt, als wanneer hij, zonder onder de wapenen geroepen te zijn, aan militaire oefeningen deelneemt.»

»Art. 15. Hij, die tot het reservekader behoort en niet onder de wapenen is, noch aan oefeningen deelneemt, behoeft de toestemming van den Minister van Oorlog tot het dragen van de uniform.»

»§ 37. De vrijwilliger voor het reservekader kan van den Minister van Oorlog toestemming bekomen om de uniform te dragen gedurende den tijd dat hij niet is verplicht in uniform gekleed te zijn.»

»Toestemming als vorenbedoeld voor niet langer dan *acht* dagen kan, namens den Minister van Oorlog, worden verleend door den hoofdofficier voor het reservekader.»

Dus bij alle oefeningen *in uniform*; in andere omstandigheden heeft de vrijwilliger RK. tot het dragen daarvan eene bijzondere toestemming noodig.

Is het nu te gewaagd aan te nemen, dat men de toepasselijkheid der krijgswetten afhankelijk heeft willen stellen van de vraag of de vrijwilliger RK. al dan niet in uniform gekleed is? Wij gelooven van niet; doch waarom geen duidelijker voorschriften gegeven?

Door de militaire strafwetten echter alleen voor den vrijwilliger RK. van kracht te verklaren, als hij in uniform gekleed is, heeft hij het om zoo te zeggen in zijne macht zich op elk willekeurig oogenblik aan de militaire tucht te onttrekken.

Wat art. 15 en § 37 betreft, wij zien er geen bezwaar in, dat den vrijwilliger RK. toestemming verleend wordt de uniform te dragen, al is hij niet onder de wapenen en al neemt hij aan geene oefeningen deel. Wij zouden echter aan art. 15 en § 37 willen toevoegen: »De vrijwilliger RK., toestemming bekomen hebbende om gedurende zekeren tijd de uniform te dragen, is ook gedurende dien tijd daartoe verplicht.» Laat men deze toevoeging weg, zoo kan er, men vergeve ons de uitdrukking, met de uniform, en *dus* met de krijgswetten, gespeeld worden.

Wij zouden willen dat de rechtstoestand van den vrijwilliger RK. op de hier volgende grondslagen berustte.

De militaire strafwetten, waaronder natuurlijk ook het Reglement van Krijgstucht begrepen is, zijn op den vrijwilliger RK. van toepassing:

- 1°. als hij onder de wapenen is ;
- 2°. als hij aan eenige oefening deelneemt of militair onderwijs geniet ;
- 3°. als hij in uniform gekleed is ;
- 4°. gedurende het groot-verlof ter zake van belediging, schelden, oneerbiedigheid of ongehoorzaamheid in dienstverkeer of dienstaangelegenheden ;
- 5°. gedurende het groot-verlof wegens beledigen, schelden of minachtende behandeling van superieuren naar aanleiding van vorigen dienst ;
- 6°. met opzicht tot de verschillende gevallen van desertie, als hij, met groot-verlof zijnde, niet voldoet aan eene oproeping om onder de wapenen te komen, d. w. z., eene oproeping voor den werkelijken dienst.

Die oproeping kan ook geschieden ten einde een onderzoek in te stellen of straf te doen ondergaan.

Ad 4°. Een dergelijk voorschrift bezitten wij thans niet voor de groot-verlofgangers der militie, doch wordt door ons ook voor hen als zeer gewenscht beschouwd en bepaaldelijk noodzakelijk geacht ten aanzien van de vrijwilligers RK., omdat tusschen hen en enkele militaire autoriteiten gedurende het groot-verlof een betrekkelijk veelvuldig dienstcontact noodzakelijk zal, of althans kan wezen, en meer nog omdat zij bepaaldelijk geroepen zijn om aanvoerders, zij het dan ook van lageren rang, te worden. Willen zij goede aanvoerders zijn, zoo moeten zij in de allereerste plaats *soldaat* wezen, en voor hunne militaire vorming achten wij het nu van veel belang, dat zij zich gedurende hun langen verloftijd niet geheel los voelen van de banden der tucht; bij hen moet steeds het besef levendig gehouden worden dat zij tot de krijgsmacht blijven behooren.

Dat de door ons voorgestelde bepalingen niet te streng zijn, moge blijken uit de hieronder aangehaalde Deutsche voorschriften ten aanzien der personen behorende tot den Beurlaubtenstand.

In het *Lehrbuch des Deutschen Militärstrafrechts* van HECKER lezen wij :

»Danach können Personen des Beurlaubtenstandes ausserhalb der Zeit, in welcher sie sich im Dienste befinden (also nicht zum aktiven Heere, etc., gehören), nur folgende Verbrechen oder Vergehen begehen :

»1°. Unbefugte Veranstaltung einer Versammlung von Personen des Soldatenstandes (des aktiven Dienststandes sowohl wie des Beurlaubtenstandes) behufs Beratung über militärische Angelegenheiten oder Einrichtungen, oder Sammeln von Unterschriften zu einer gemeinsamen Vorstellung oder Beschwerde über solche Angelegenheiten oder Einrichtungen ;

»2°. Ungehorsam oder Widersetzung gegen einen rechtmässigen Befehl in *dienstlichen* Angelegenheiten ;

»3°. Handlungen gegen die militärische Unterordnung im *dienstlichen* Verkehr mit dem Vorgesetzten oder in der Militäruniform ;

»4°. Missbrauch der Dienstgewalt im *dienstlichen* Verkehr mit dem Untergebenen oder in der Militäruniform ;

»5°. Unerlaubte Entfernung und Fahnenflucht;

»6°. Selbstbeschädigung und Vorschützung von Gebrechen.”

Zie over dit ontwerp ook nog de Fransche wet van 15 Juli 1889 »Sur le recrutement de l'armée,” alsmede de artikelen 4 tot en met 8 van het Belgische Ontwerp van wet op de militaire rechtspleging (1890).

Ad 5. Eene dergelijke bepaling bezitten wij niet voor de groot-verlofgangers der militie.

Wij herinneren er hier aan, dat het art. 4 van het Crimineel Wetboek alleen spreekt van militairen, die uit den dienst zijn *ontslagen*.

De soldaat, *die zijn ontslag bekomen heeft*, staat voor den krijgsraad terecht indien hij binnen een jaar en zes weken zijnen vroegeren superieur naar aanleiding van vorigen dienst beleedigt, de milicien-verlofganger, die in zeker opzicht nog tot het leger behoort en althans elk oogenblik nog opgeroepen kan worden, zal voor eene dergelijke beleediging volgens het Wetboek van Strafrecht door den burgerrechter gevonnisd worden, aangenomen dat deze daartoe termen mocht vinden. Voorwaar, een onzinnige toestand! Terecht schreef Mr. VAN DER HOEVEN in zijne *Opmerkingen, enz.*, dat ons Crimineel Wetboek ten aanzien van dit punt meer voor burgers dan voor militairen geschreven schijnt te wezen.

De vrijwilliger RK., teruggekeerd zijnde tot zijn maatschappelijk bedrijf, behoudt een zeker militair karakter, hetgeen uitgedrukt wordt door den inhoud van ten 4de en ten 5de.

Ad 6. 1ste alinea. Met andere woorden: op den achterblijver zijn de bepalingen ten opzichte van desertie en ongeoorloofd achterblijven van onze krijgswetten toepasselijk.

Wanneer men die bepalingen nagaat, zoo komt men tot de conclusie dat de vrijwilliger RK., volgens de door ons gewilde regeling, toch nog in veel gunstiger conditiën verkeert dan de milicien. Art. 145 der militiewet stelt voor den met verlof zijnden milicien, die niet gevolg geeft aan eene oproeping, geen termijn. De niet-voldoening op zichzelf is met desertie gelijkgesteld, terwijl uit art. 159 C. L. voortvloeit, dat de groot-verlofganger van het RK. eerst als deserteur beschouwd wordt, als hij langer dan acht dagen afwezig blijft.

In overweging dient genomen te worden of het niet raadzaam is de bepaling te verscherpen in geval van mobilisatie of andere buitengewone omstandigheden.

Eindelijk zou nog de vraag gesteld mogen worden of het geen aanbeveling verdient in een afzonderlijk artikel vast te stellen, dat bij de toekenning van rangen rekening gehouden moet worden met de gedragingen van den

vrijwilliger RK. gedurende het groot-verlof, ook al is hij daardoor niet in botsing gekomen met de voor hem geldende militaire tuchtbepalingen (1).

Het spreekt verder vanzelf, dat nadere voorschriften, betreffende wijze van oproeping, duur en verdeling van den dienst onder de wapenen, oefeningen en militair onderwijs, redenen die een achterblijven of niet tegenwoordig zijn op aangekondigde tijdstippen verschoonen of wettigen, enz., enz., rekening moeten houden met den bijzonderen toestand, waarin de vrijwilliger RK. verkeert; omtrent het een en ander zal de ervaring nog veel leeren.

Er is, dunkt ons, niets tegen, dat de vrijwilliger RK., *binnen grenzen*, zelf bepaalt, wanneer hij zijne verplichting tot oefening wil nakomen; is eenmaal echter het programma, in overeenstemming met de militaire eischen, vastgesteld, zoo zal men daarvan, buiten noodzakelijkheid, geen afwijking mogen dulden.

Leggen wij den vrijwilliger RK. te veel aan banden? Wij zijn overtuigd van niet; maakt men de banden lossen, dan zal zulks zeer ten nadeele zijn van de militaire waarde van het RK. Men vergete hierbij niet, dat de vrijwilliger RK. bezoldigd wordt, het dienen voor hem zeer weinig bezwaarlijk is of gemaakt kan worden, en uit het oogpunt van karaktervorming en lichaamsontwikkeling vele voordeelen biedt.

Zij, die met ernstige voornemens zich voor den dienst aanmelden, zullen zich door de door ons voorgestelde grondslagen betreffende hun rechtstoestand niet laten afschrikken.

Keeren wij terug tot het *Recueil Militair*, 16de aflevering, 1894.

In § 20 lezen wij o. m.:

„Onmiddellijk na het aangaan van de verbintenis worden aan den aspirant-vaandrig de krigsartikelen voorgelezen, waarvan een bewijs wordt opgemaakt overeenkomstig het gewone model.”

Art. 2 van het Crimineele Wetboek stelt alleen voor den recruit-vrijwilliger den eisch van voorlezing der krigsartikelen; is de vrijwilliger, onverschillig of hij in militairen spreektrant al dan niet nog recruit is, eenmaal begrepen in de formatie van het korps — tegenwoordig geschiedt de opname in het korps onmiddellijk —, zoo is hij onderworpen aan de krigswetten, zelfs wanneer de krigsartikelen hem niet voorgelezen mochten zijn.

Wij hebben aangetoond, dat bovendien art. 2 van het Crimineele Wetboek voor den vrijwilliger RK., evenals voor den milicien, buiten beschouwing blijft; zijn rechtstoestand wordt geregeld door de Koninklijke Besluiten, aangehaald bij de Ministerieele Beschikking van 12 Sept. 1894, en uit die

(1) In Deutschland kunnen zij, die op eenigerlei wijze propaganda maken voor het sociaal-democratie of als aanhanger daarvan bekend staan (blijkende uit het bijwonen van vergaderingen, enz.), zelfs bij de landweer geen graad bekleeden. (Zie tevens de onlangs bij den Duitschen Rijksdag ingediende wetsontwerpen ter bedwijing van sociaal-democratische en anarchistische uitingen).

Besluiten hebben wij gemeend de gevolgtrekking te moeten maken, dat hij aan de krijgswetten onderworpen is, als hij in uniform gekleed is.

Maar waarom dan weer die verplichte en zoo algemeen veroordeelde voorlezing der krijgsartikelen geëischt, welke voorlezing thans feitelijk in het geheele leger overbodig is geworden?

Men stelle den nieuweling bij zijne indiensttreding een exemplaar der krijgsartikelen, voorzien van oordeelkundig geredigeerde toelichtingen, ter hand. Zoodanige maatregel — aldus de Regeering in hare Memorie van Toelichting op het Ontwerp-wetboek van Militair Strafrecht — zal voorzeker heel wat nuttiger werken dan de voorlezing der krijgsartikelen, waarnaar in den regel geen der aanwezigen luistert.

De eerste kennismaking met het leger bestaat in het hooren voordreunen van bepalingen van het C. L., die draconische cacographie. Welk een onbehaaglijken indruk moet die eerste kennismaking bij den nieuweling achterlaten!

»§ 26. Wanneer de vrijwilliger voor het RK. zonder bekende redenen niet voldoet aan eene oproeping voor den werkelijken dienst, wordt, drie dagen na den vastgestelden dag van opkomst, door den korpscommandant bij den burgemeester der gemeente, waar de opgeroepene woont, onderzoek gedaan naar de reden van dit achterblijven.

»De korpscommandant doet aan den Minister van Oorlog opgave van hen, die niet aan eene oproeping voor den werkelijken dienst hebben voldaan, onder mededeeling van de ter zake verkregen inlichtingen en bijvoeging van de stukken tot staving der wettigheid van het achterblijven overgelegd.

»De Minister van Oorlog beslist, of er termen aanwezig zijn de gedane oproeping in te trekken, dan wel of de vrijwilliger, wegens het niet voldoen aan de te zijnen aanzien gedane oproeping voor den werkelijken dienst en het daardoor langer dan acht dagen boven zijn verlof van zijn korps afwezig blijven, als deserteur uit de sterkte van het korps moet worden afgevoerd.»

Het afvoeren als deserteur is eene nietsbeduidende administratieve handeling; wij zijn er van overtuigd, dat men dan ook in § 26 niet zoozeer die handeling heeft willen voorschrijven, maar wèl dat de groot-verlofganger, na, ondanks de oproeping, acht dagen zonder geldige redenen van zijn korps afwezig te zijn gebleven, als deserteur beschouwd wordt (art 159, C. L.), en hij mitsdien valt onder de bepalingen betreffende de desertie in vredestijd van het Crimineel Wetboek.

Dat men voor den vrijwilliger RK., met het oog op den eenigszins eigenaardigen toestand waarin hij verkeert, bijzondere voorschriften in het leven roept, waarbij vastgesteld wordt welke redenen een achterblijven van verlof wettigen, daartegen hebben wij geen bezwaar, doch wij keuren ten hoogste af de huishoudelijke en willekeurige wijze, waarop, ingevolge § 26, opgetreden wordt, indien niet voldaan is aan eene oproeping voor den werkelijken

dienst, eene wijze, geheel en al in strijd met onze krijgswetten. Vooral de laatste alinea dezer paragraaf trekt onze aandacht; feitelijk schrijft zij voor, dat de Minister eene arrestatie, vervolging of bestraffing wegens desertie of ongeoorloofd achterblijven onmogelijk kan maken, terwijl, naar onze zienswijze, de oproeping eenmaal geschied zijnde, de zaak verder haar gewonen loop moet hebben. Wanneer men de artikelen van het Crimineel Wetboek betreffende desertie in tijd van vrede nagaat, dan komt men tot de conclusie, dat, al mocht de vrijwilliger RK. om ongeldige redenen achtergebleven zijn, toch nog, met de wet in de hand, veelal slechts eene krijgstuchtelijke correctie volgen zal. Men behoeft dus niet te vreezen al te streng te worden.

Dat men het dienstnemen bij het RK. aanlokkelijk maakt, dat is goed gezien; doch de vrijwilliger RK. mag niet worden een militair van »hoogere orde,» voor wien het dienen bijna niets dan lusten heeft. Werkelijk, het is niet kwaad, dat onze jongelui, die over het algemeen een zeer geprononceerd vrijheids- en onafhankelijkheidsgevoel bezitten, en niet zooals elders onder strenge schooltucht staan of gestaan hebben, terdege de banden der militaire discipline voelen; laat men de teugels te veel los, zoo worden zij bovendien nimmer flink bruikbare korporaals, onderofficieren of vaandrags.

De milicien-verlofganger, die niet voldoet aan eene oproeping, is deserteur, en ziet nu eens met welk eene voorzichtigheid de groot-verlofganger van het RK. behandeld wordt! Kent men den vrijwilliger RK. te veel voorrechten toe, treedt men al te zachtzinnig tegenover hem op, zoo loopt men gevaar een geest van ontevredenheid op te wekken bij de gewone vrijwilligers en bij de militia, die te zamen de werkelijke kracht van onze weermacht vormen en zullen blijven vormen.

Blijkbaar geldt § 26 alleen bij eene oproeping in gewone tijden. § 24, laatste alinea, luidt:

»Wanneer de verlofgangers der militia te land *met spoed* onder de wapenen worden geroepen, is de vrijwilliger voor het reservekader verplicht om zonder opgeroepen te zijn onder de wapenen te komen. Hij vervoegt zich alsdan bij het korps binnen 24 uren na het oproepingsuur in de openbare kennisgevingen voor de militia vermeld.»

Doch wat gebeurt, indien de vrijwilliger RK. binnen de 24 uur niet present is?

Tevergeefs zoeken wij naar het antwoord op deze vraag; wij gelooven dat men den achterblijver niets doen kan.

»Art. 35. Hij, die tot het reservekader behoort, staat, voor zooveel betreft zijne opleiding bij het in de artikelen 17, 18, 19 en 20 genoemde onderricht, onder de bevelen van den hoofdofficier, bedoeld in artikel 33, die met betrekking tot dat onderwerp over hem het gezag van detachementscommandant uitoefent.»

Tot onze niet geringe verbazing moeten wij uit dit artikel afleiden, dat bij het onderricht bedoeld in de artt. 17, 18, 19 en 20 (1) de vrijwilligers in uniform gekleed zijn, immers indien dit niet het geval ware, zou er — zie onze conclusie hiervóór — geene sprake zijn van toepasselijkheid der krijgswetten (Reglement van Krijgstucht) en zouden de slotwoorden van art. 35 mitsdien geen zin hebben.

De hoofdofficier, bedoeld bij art. 33, oefent het gezag uit van detachementscommandant; maar wie, zoo vragen wij, is dan korpscommandant? Zou men uit art. 33, tweede lid, mogen afleiden dat de Minister van Oorlog als zoodanig beschouwd moet worden?

»§ 41. De vrijwilliger voor het reservekader, die niet onder de wapenen is en ingevolge het Reglement van Krijgstucht gestraft wordt, ondergaat de straf bij het korps, waartoe hij behoort, op den tijd daarvoor door den commandant van het korps te bepalen.

»Hij wordt daartoe, zoo noodig, door dien commandant onder de wapenen geroepen.

»De tijd zijner straf komt niet in mindering van den verplichten werkelijken dienst.»

De 1ste alinea dezer paragraaf doet het vermoeden rijzen, dat het Reglement van Krijgstucht steeds van toepassing zou wezen op de groot-verlofgangers. In den aanvang van ons opstel bestreden we in het algemeen een dergelijk voorschrift, dat bovendien niet zou kloppen met onze conclusie op grond der artt. 14, 15 en van § 37.

Er is alleen sprake van het Reglement van Krijgstucht; intusschen men is aan al de militaire strafwetten onderworpen of men blijft er geheel buiten. Het is toch ondenkbaar, dat iemand wegens eene ongehoorzaamheid, uit achteloosheid begaan, krijgstuhtelijk gecorrigeerd zou worden, terwijl hij bij eene opzettelijke ongehoorzaamheid de militaire straf zou ontgaan.

Onze beschouwingen mogen voor bestrijding vatbaar wezen, toch vleien wij ons, ja, zijn wij er van overtuigd althans bewezen te hebben, dat de besproken bepalingen zeer vaag en onduidelijk zijn.

De Regeering zegt in de Memorie van Toelichting op het Ontwerp-Wetboek van Militair Strafrecht, dat de rechtstoestand van vrijwilligers en dienstplichtigen zoodanig geregeld behoort te wezen:

1°. dat niemand in onzekerheid verkeert of hij als militair aan de militaire strafwet onderworpen is;

2°. dat de militair niet kan twifelen nopens het *tijdstip* waarop hij aan de bijzondere wetgeving onderworpen wordt, noch nopens *den duur* dier onderwerping.

(1) Dat onderricht schijnt dus te behooren tot de rubriek *militaire oefeningen*, waarvan het hiervóór aangehaalde artikel 14 spreekt.

Die eischen zijn bij de samenstelling der Koninklijke Besluiten van 29 September 1893, n°. 5 en van 3 September 1894, n°. 64, benevens in de Ministerieele Beschikking dd. 12 September 1894, VIIde Afd., N°. 54, vrij wel over het hoofd gezien.

Begrijpen wij de strekking der zoo juist aangehaalde Koninklijke Besluiten goed, dan hoopt men dat zij zullen leiden tot invoering van den persoonlijke dienstplicht. De voorschriften betreffende het RK. zijn dan ook over het algemeen zóo verleidelijk, dat waarschijnlijk vele jongelieden zich als vrijwilligers daarbij zullen verbinden; het meer ontwikkelde en meer welgestelde gedeelte der natie zal zodoende geleidelijk met het leger bekend worden, en men zal zich niet alleen verzoenen met het denkbeeld persoonlijk zijn dienst in de armee te vervullen, maar zelfs gaan inzien, dat het de plicht is, en wel een eervolle plicht van *elk* Staatsburger, in de gelederen te treden, wanneer de wet hem daartoe roept. In de nieuwe instelling, woont eene opvoedende kracht!

Worden de door ons in behandeling genomen artikelen en paragrafen, die tot menigvuldige conflicten en moeilijkheden aanleiding kunnen geven en onzuivere, onbestemde toestanden in het leven roepen, echter niet gewijzigd, zoo zien wij daarin een gevaar voor het welslagen dezer nieuwe poging om eindelijk te geraken tot eene deugdelijke en niet te kostbare legerorganisatie, die wij ons niet kunnen voorstellen, althans niet voor ons Vaderland, zonder invoering van den persoonlijke dienstplicht, welke invoering tevens zal wezen een daad van sociale rechtvaardigheid.

Wordt het bovenstaande niet bereikt, zoo kan de instelling RK. nog voldoen aan haar naaste doel; zij kan ons reservekader voor het leger leveren, dat dan later de schutterij zal encadreeren. Brengt men bovendien de schutterij, als zij dienst doet, onder de krijgswetten, wijzigt men hare organisatie, zoo achten wij het niet onmogelijk dat ook zij in het ver verschiet een goed bruikbaar deel onzer weermacht wordt.

Wil men tot dat naaste doel geraken, zoo moeten de reserve-korporaals, reserve-onderofficieren en reserve-vaandrigen — wij herhalen 't nogmaals — *soldaten* zijn. Hoeveel waarde men ook moge hechten aan theorieën, men mag voorzeker niet uit het oog verliezen, dat velen door praten en preeken alléén zich niet zullen leeren schikken naar al hetgeen de krijgstucht van hen vordert. Voor de zuiver militaire vorming en opleiding der vrijwilligers RK., achten wij het daarom noodzakelijk, dat zij ook gedurende de verlofperiode *in beperkte mate* — zie onze voorstellen — aan de krijgswetten onderworpen zijn; de groot-verlofgangers moeten desnoods op ernstige wijze er aan herinnerd kunnen worden, dat zij als het ware met één been in het leger staan. Ook aan dezen eisch is in de genoemde Koninklijke Besluiten niet voldoende de aandacht gewijd.

Sympathie voor de instelling RK. deed er ons toe besluiten bovenstaande regelen neer te schrijven, hopende daardoor een steentje bij te brengen tot meerdere volmaking van het nieuwe gebouw, waarvan de praktische bruikbaarheid thans aan eene proef onderworpen wordt (1).

3.

RIJKUNSTIG ONDERWIJS BIJ DE VELDARTILLERIE.

In de laatste jaren heeft zich bij de veldartillerie een streven geopenbaard om zoowel de africhting als het gebruik van het paardenmateriaal in overeenstemming te brengen met de eischen, die tegenwoordig aan een goed soldatenpaard gesteld moeten worden en heeft vooral de Kapitein D. KROMHOUT zich beijverd, omtrent den vorm waarin het soldatenpaard zich moet bewegen en de middelen om daartoe te geraken, rationeele denkbeelden ingang te doen vinden.

De omstandigheid, dat de africhting (dressuur) van het artilleriepaard geheel afhankelijk was van de persoonlijke inzichten van hen, die daarmede belast waren — welke inzichten bij de afdeelingen van eenzelfde regiment nog al uiteen konden loopen —, was aanleiding dat in het jaar 1887 van de hand van den Kapitein KROMHOUT een »Ontwerp-leidraad bij de africhting van het artillerie-trekpaard” verscheen.

Op duidelijke wijze werd hierin het groote verschil uiteengezet tusschen een trek- en een rijpaard, en de methode aangewezen om langs den meest oordeelkundigen weg het jonge paard te vormen tot een in alle opzichten bruikbaar en duurzaam artillerie-trekpaard.

Daar de verzamelde houding van het trekpaard, d. i. die houding waarin het steeds in staat moet zijn zware lasten voorwaarts te bewegen, geheel afwijkt van die van het rijpaard, voornamelijk door de meer voorwaartsche ligging van het zwaartepunt, is het natuurlijk dat bij de africhting van het trekpaard al de oefeningen moesten vervallen, die ten doel hebben het zwaartepunt meer naar achteren te brengen.

Ten einde verzekerd te zijn dat alle paarden mak en vertrouwd in het tuig gaan — een eisch die in de eerste plaats aan een bruikbaar artilleriepaard gesteld moet kunnen worden — is in den leidraad voorgeschreven, dat

(1) Wij maken van deze gelegenheid gebruik hierbij aan te stippen, dat wij de oorspronkelijke regeling in sommige opzichten zouden verkiezen boven die, welke thans, bij wijze van proef, in het leven geroepen is.

Ten slotte wenschen wij nog op te merken dat, zoodra men genoegzame gegevens verzameld en voldoende ondervinding opgedaan heeft, volgens onze zienswijze eene wettelijke regeling van de instelling RK. zal moeten volgen.

alle remontepaarden aanvankelijk dezelfde dressuur zullen ondergaan en eerst na afloop der trek oefeningen de dressuur van de meer uitsluitend als rijpaard aangewezenen zich van de voor den trekdienst bestemde zal afscheiden. Eerstgenoemde worden dan verder gedresseerd volgens de voorschriften bij de cavalerie in gebruik.

Dat deze afscheiding in de dressuur langzamerhand minder scherp is geworden, om reeds na enkele jaren geheel te verdwijnen, is een feit dat niet te loochenen en niet genoeg te betreuren is.

Hierdoor toch zal het aantal werkelijk goedgaande paarden in de batterijen steeds verminderen en tevens ook de rijkunstige opleiding van het kader meer en meer worden verwaarloosd. Wil men met vrucht rijles geven, dan is het vóór alles noodig dat men over een voldoende aantal goedgaande rijpaarden beschikt; dan alleen zal het mogelijk zijn het ruitergevoel te ontwikkelen, het aanbrengen van doelmatige hulpen te onderwijzen en den ruiter te leeren in welken vorm hij zijn paard onder zich moet laten gaan.

Velen schrijven deze gelijkvormigheid in de opleiding toe aan den invloed van PLINZNER's geschriften, die, in dezen tijd ook tot ons land doorgedrongen, hier zoowel als elders de beoefenaars van de rijkunst in vervoering brachten. Zoolang echter in het wezen en het gebruik van het rij- en trekpaard een essentieel verschil blijft bestaan, zal het ook noodig zijn het rijpaard een afzonderlijke dressuur te doen ondergaan, die met te meer zorg moet doorgevoerd worden, naarmate het streven ernstiger is om door middel van die paarden het aantal goede ruiters bij de artillerie te vermeerderen.

In een reeks van werken drukt PLINZNER in duidelijke bewoordingen en met een logischen gedachtengang zijne denkbeelden uit, om de oude rijkunst dienstbaar te maken aan de eischen welke tegenwoordig aan een in alle opzichten bruikbaar rijpaard gesteld worden. Het doel, dat hij zich daarbij voorstelt te bereiken, is den veerkrachtigen gang van het paard te ontwikkelen, hetgeen alleen verkregen kan worden door het gezamenlijk oefenen van de spieren van den rug en van de achterhand. Alleen wanneer de lange rugspier aan de voortbeweging een werkzaam aandeel neemt, kan het paard zich elastisch onder den ruiter bewegen. Deze werkzaamheid van de rugspieren nu is alleen te verkrijgen, wanneer het paard zich in de onvoorwaardelijk bijgebrachte houding aan den teugel beweegt.

Zonder deze lage hoofdstelling — waarbij de teugels gespannen moeten zijn en de hals gelijkmatig gebogen, met den 2den of 3den halswervel als hoogste punt — ook geen elastische rugwieling, en zonder deze is het niet mogelijk de achterhand te buigen en het paard te verzamelen, dan ten koste van den elastischen gang.

Om tot deze verzameling te komen, legt PLINZNER in al zijn geschriften den nadruk op het onderbrengen en buigen van de achterbeenen. Geschiedt dit, terwijl het paard zich in de onvoorwaardelijk bijgebrachte houding aan den teugel beweegt, dan zal ook de oprichting van de voorhand het

natuurlijke gevolg daarvan zijn, terwijl het paard de grens van de verzameling zelf aan den ruiter zal aangeven. Hoe meer toch het paard in deze houding met elastische rugwieling leert ondertreden des te buigzamer zal ook de achterhand worden, deze komt lager en daardoor de voorhand hooger. Door het buigzaam maken in de gewrichten worden de buig- en strekspieren van de achterhand, die het geheele samenstel moeten voortbewegen, ook meer geoefend en gesterkt, en zal bijgevolg de gang van het paard veerkrachtiger worden.

Steeds moet bij deze oefening naar een energiek voorwaarts rijden gestreefd worden, waaronder echter in geen geval verstaan mag worden het rijden in sterke tempo's of eene overdreven aanwending van vrije gangen. Bij de dressuur hebben alleen die gangen nut waarin eene verzameling mogelijk is.

Van de vroegste tijden af, zoolang de rijkunst beoefend is geworden, was ook eene doelmatige bewerking van de achterhand het groote geheim van de dressuur. Zij is de motor, die het paardelichaam in beweging zet, de beweging onderhoudt en het paard, eenmaal buigzaam en veerkrachtig gemaakt en aan den wil van den ruiter onderworpen, in staat stelt het zwaartepunt meer naar achteren te verplaatsen en in volmaakt evenwicht, in de onvoorwaardelijk bijgebrachte houding, zich elastisch onder den ruiter te bewegen.

Dan ook zal de ruiter in staat zijn de verzameling naar zijn wil te regelen en het paard die houding te doen aannemen, welke voor het oogenblik de meest gewenschte is en waarbij de graad van verzameling natuurlijk vermindert naarmate de snelheid van beweging grooter wordt.

Zonder verzameling is het begrip van elasticiteit bij het paard niet mogelijk, daarom mag deze zelfs in de snelste gangen niet geheel ontbreken.

In verband hiermede is het te bejammeren dat men dikwijls personen, die toch zeer zeker de beginselen van PLINZNER beamen en diens methode huldigen, ziet rijden met geheel losse teugels, een overhellenden zit en in de meest vrije gangen, in één woord als echte Anglomanen.

Te betreuren is dit bovendien omdat misschien daarom ook het aantal van hen zoo groot is, die meenen dat manégedressuur en het rijden in meer verzamelde houding voor het soldatenpaard onnoodig is en zelfs een nadeeligen invloed zou oefenen op diens gang en de te ontwikkelen snelheid.

Ontegenzeggelijk is het waar, dat menigmaal een paard door een verkeerde toepassing, ook van PLINZNER's methode, door gebrek aan gevoel en mindere ervarenheid van den ruiter, in de manége bedorven wordt. Daarbij moet men evenwel bedenken, dat weinige goede ruiters als zoodanig geboren worden, voorts dat het dresseeren van een jong paard nog heel wat anders is dan het rijden van een goed doorgereden paard en ten slotte dat het rijden een kunst is, waarin men het, evengoed als in andere schoone kunsten,

alleen door oefening en nog eens oefening, gepaard aan studie en nadenken, tot een zekere hoogte kan brengen. Hij alleen stelt zich niet bloot aan het maken van fouten, die wel leest maar niet toepast. Ook door het maken van fouten echter leert men.

De bewering, dat door de manégedressuur de snelheid, die het paard kan ontwikkelen, zou verminderen, kan niet ernstig gemeend zijn. In de eerste plaats is het niet het doel van de militaire rijderij om de grootst mogelijke snelheid uit het paard te halen, maar wel om het te maken tot een in alle opzichten bruikbaar instrument in de hand van den ruiter, dat bovendien in staat is, zonder nadeel voor zijn gewrichten en banden, groote afstanden in draf en galop af te leggen. En verder kan een doelmatige dressuur nooit anders dan bevorderlijk zijn voor de snelheid. Vele renruiters kunnen dit uit eigen ervaring bevestigen en tal van sprekende voorbeelden zijn daar om te bewijzen hoe nuttig een degelijke en grondige dressuur ook voor het renpaard is. Een enkel dezer, medegedeeld door het tijdschrift »*Das Pferd*», laat ik hier volgen.

Een der meest beroemde figuren op de Duitsche hindernisbanen is zeker wel Majoor VON HEIJDEN—LINDEN. In 1887 werd de 6-jarige ruin Orcadian door hem in Engeland aangekocht, een paard dat wel snelheid maar geen »Ausdauer» bezat en dat als hindernispaard niet goed voldeed, omdat het zijn sprong niet goed wist af te meten en daarbij te veel kracht verbruikte. Door zijn nieuwen eigenaar werd het paard in de manége zoover doorgereden dat het zelfs schoolgangen deed.

Toch verloor het hierdoor zijn snelheid niet, want in het najaar van 1893 sloeg de ruin op een afstand van 3600 M. zelfs Funny Face en Frondeur, zonder twijfel de beste hindernispaarden van Duitschland.

Het te ver en te hoog springen had het verleerd, terwijl het door zijn wendbaarheid aan zijn berijder groote voordeelen verleende, vooral op een baan met scherpe hoeken en in zwaar terrein. Tot het jaar 1894 liep de ruin in Duitschland 60-maal en passeerde daarvan 30-maal als eerste en 15-maal als tweede den eindpaal, zijn eigenaar 79.000 mark en 9 eereprijzen aanbrengeude.

Niettegenstaande deze waarlijk ongewone verrichtingen is het paard, volgens de verklaring van zijn eigenaar, nog even elastisch in zijne bewegingen als toen hij het kocht en nog steeds zijn beste dienstpaard.

Niet door het actief oprichten van de voorhand, gepaard aan het onderdrijven van de achterhand, bereikt PLINZNER zijn doel en hierin juist breekt hij met de traditiën der oude rijkunst. Bij paarden met eenigszins langen rug — en het meerendeel der gebruikspaarden behooren tot deze categorie — zal bij middelmatige ruiters deze wijze van dresseeren tot teleurstellingen aanleiding geven en zeer ten nadeele van den gang zijn. Door eene overmatige belasting zullen de spieren van de achterhand niet gesterkt maar verzwakt

worden en geen ruggangers maar schenkelgangers worden te voorschijn gebracht. De achterbeenen moeten naarmate van hunne geoefendheid verder ondertreden en daardoor als vanzelf den last tot zich nemen. Eerst moet het paard dus met een lage hoofdstelling in de onvoorwaardelijk bijgebrachte houding aan den teugel worden gebracht en daarna, voornamelijk in draf, door doelmatig aangebrachte beenhulpen tot een verder ondertreden worden aangespoord, waardoor de achterhand gebogen en gesterkt wordt. Het spreekt vanzelf dat deze beide oefeningen niet scherp zijn af te scheiden, zij moeten elkaar wederkeerig aanvullen. De lage hoofdstelling bevordert het ondertreden met een elastisch gewelfden rug, terwijl door het ondertreden wederom de bijgebrachte houding wordt gewaarborgd.

Zonder een werkzaam ondertreden der achterbeenen heeft het laag loopen voor het rijpaard al heel weinig nut, te meer daar de teugelhulpen, die vereischt worden om het paard in een bijgebrachte en lage houding te brengen, belemmerend op den gang werken. Wil de ruiter schot in zijn paard brengen en het in de verlangde houding bevestigen, dan moeten die teugelhulpen steeds gepaard gaan met op het juiste oogenblik aangebrachte beenhulpen, waardoor het paard niet alleen tot verder ondertreden genoopt maar tevens energiek voorwaarts gedreven wordt. Heeft het paard eenmaal geleerd aan deze hulpen te gehoorzamen dan zal het ook door den ruiter in de gewenschte houding gereden kunnen worden, en deze iedere poging, welke het paard doet om zich daaraan weer te onttrekken, kunnen tegengaan.

Om echter het paard zoover te brengen moet de ruiter aan twee eischen voldoen, d. w. z., hij moet gevoel bezitten en actief op zijn paard kunnen inwerken. Slechts hij vermag zijn paard iets te leeren, die zich rekenschap kan geven van hetgeen hij bereiken wil en de kunst verstaat om, door het aanbrengen van de juiste hulpen, op het gewenschte oogenblik ook tot dat doel te komen; in één woord, hij die het reeds tot een zekere hoogte in de rijkunst gebracht heeft.

Is het dus bij de dressuur een bepaald vereischte, dat de ruiter actief kan rijden, in mindere mate is dit evenzeer noodig om een reeds doorgereden paard voortdurend goed te laten gaan. Door overeenstemmende been- en teugelhulpen moet de ruiter te allen tijde in staat zijn elke poging van het paard om zich aan de gewilde houding te onttrekken tegen te gaan. Het vast in de hand worden mag evenals het niet nagevend zijn gerust op rekening gesteld worden van te veel passief rijden. Steeds moet de ruiter zich rekenschap geven of het paard behoorlijk aan den teugel is en zich in een goeden vorm beweegt. Zelfs het best doorgereden paard zal niet onder alle omstandigheden in de gewenschte houding en elastisch onder den ruiter gaan en er zullen oogenblikken zijn dat deze en houding en gang alleen door zijne hulpen zal kunnen handhaven.

In al zijne geschriften legt PLINZNER dan ook den nadruk op dit actieve rijden; zijn systeem der Reiter-Ausbildung is daarop geheel gebaseerd. Dit

den ruiters te leeren, moet bij het rijkunstig onderwijs dan ook steeds op den voorgrond gesteld worden.

Zal het een instructeur evenwel mogelijk wezen zijne leerlingen duidelijk te maken wat hieronder verstaan moet worden, dan moet hij ook beschikken over paarden, die genoegzaam doorgereden zijn om aan goed aangebrachte hulpen te kunnen gehoorzamen. Alleen dan zal het onderwijs nut kunnen hebben. Een niet doorgereden paard vereischt om verder gedresseerd te worden, zelfs onder bekwame leiding, een zekeren graad van rijkunstige ontwikkeling van den ruiters, dien deze alleen verkrijgen kan wanneer hij op een goed afgericht paard heeft leeren rijden. Zoolang de rijkunst beoefend wordt is dit beginsel van kracht geweest; dit zal door iederen instructeur dan ook wel beaamd worden. Het geven van rijles aan jonge, in de rijkunst onbedreven officieren op onafgerichte remontepaarden, zooals bij de veldartillerie steeds gebruikelijk was, kan dan ook geen nut hebben, noch voor den ruiters, noch voor het paard.

Is het streven om de rijkunstige ontwikkeling bij de veldartillerie hooger op te voeren ernstig gemeend — het nieuwe voorschrift dat ons gegeven is wettigt deze onderstelling — dan moet er dus naar gestreefd worden het aantal goedgaande paarden bij de batterijen te vermeerderen. Daarin moet vóór alles de weg tot verbetering gezocht worden en tevens het middel om zoowel onder de officieren als onder het kader goede en gezonde denkbeelden omtrent het rijden van een soldatenpaard te verspreiden; dan ook zullen zij, die geroepen zijn als onderwijzers bij den troep op te treden, leeren inzien hoe het nieuwe voorschrift moet worden opgevat en onderwezen. Uitdrukkelijk wordt daarin bepaald dat het rijkunstig onderwijs alleen door officieren mag worden gegeven. Daarmee wil niet gezegd worden dat onder de onderofficieren niet een enkele zou kunnen gevonden worden, meer geschikt om als instructeur op te treden dan menig officier, doch wel dat het nieuwe voorschrift niet opgevat moet worden als een reglement maar alleen als een aanwijzing, en dat een goede toepassing daarvan zulke hooge eischen aan den instructeur stelt, dat over het algemeen het onderofficiers-kader daaraan niet kan beantwoorden.

Iedere verbetering in een bestaanden toestand moet zich van de hooger te aan de lagere rangen meedeelen, daarom moet in de eerste plaats aan het rijkunstig onderwijs der officieren de meeste zorg worden besteed en dit als een der meest gewichtige werkzaamheden op het wintertableau worden geregeld. Niet alle officieren der veldartillerie hebben het voorrecht een cursus aan de rijsschool te Amersfoort mee te maken, om daar, onder leiding van uitstekende instructeurs, het actieve rijden te leeren. Het onderwijs bij de regimenten moet daarin dus zooveel mogelijk voorzien, hetgeen alleen kan geschieden, wanneer de jonge officieren uitsluitend rijles ontvangen op goedgereden paarden, die daarvoor uit het geheele regiment moeten worden uitgezocht. En wanneer de instructeur hen daartoe geschikt acht, maar

ook dan alleen, kunnen de oudere officieren medewerken om het aantal goedgaande paarden bij de batterijen te vermeerderen.

Het rijden is en zal te allen tijde practijk blijven. Door het lezen van boeken en het verkondigen van theorieën leert men geen paardrijden; eerst dan zullen deze nut hebben en denkende ruiters vormen, wanneer zij gepaard gaan met veelvuldige oefening. Eerst wanneer het rijkunstig gevoel genoegzaam is ontwikkeld, zal men met vrucht de theorieën van groote meesters in zich kunnen opnemen, dan eerst zal men zich rekenschap kunnen geven van de ontelbare moeilijkheden, waarop men bij de dressuur stuit, en een open oog krijgen, niet alleen voor de gebreken van anderen maar ook voor eigen tekortkomingen.

Op deze wijze alleen kunnen volgens de beginselen van PLINZNER ruiters gevormd worden, die in staat zullen zijn de opgedane kennis en ervaring te benutten in het belang van het kader en van de manschappen.

Na het onderwijs der officieren moet met niet minder ernst dat van het kader worden geregeld, en dat hieraan meer zorg moet en kan besteed worden dan tot nu toe het geval is geweest, zullen weinigen mij niet toestemmen. Er zijn bij de veldartillerie nog officieren, die meenen, dat eene meerdere rijkunstige ontwikkeling van het kader onnoodig is; die tevreden zijn met een weinig zit en handigheid en verder de paarden als middel van transport beschouwen, zonder zich rekenschap te geven dat niet alleen een voldoende dressuur maar ook een doelmatig gebruik noodig is om het paardenmateriaal voor een vroegtijdig verslijten te behoeden.

Daargelaten, dat steeds gestreefd moet worden naar meerdere volmaking en een nuttige en schoone kunst nooit moedwillig verwaarloosd mag worden, verliezen zij den invloed ook wel een weinig uit het oog, dien het onder-officierskader in dit opzicht op de beweegbaarheid der batterij oefent, daar waar zooveel aan hun toezicht moet worden overgelaten.

Met de vorderingen, die iemand in het rijden maakt, houden lust en ijver gelijken tred en een onmiddellijk gevolg daarvan zal zijn meerdere zorg door hem aan het onderhoud van zijn paard, het beslag, het optuigen enz., besteed. Een stukscommandant, die zich eenmaal in deze richting tracht te bekwamen, zal ook meer hart en oog hebben voor zijn bespanning. Hij zal dan zijn oog oefenen in een juiste beoordeeling van de wijze waarop de paarden zich in de bespanning bewegen, op het rijden van de stukrijders en zelf dikwijls kleine gebreken in het optuigen en aanspannen leeren zien en verhelpen, die op het goedgaan der paarden van invloed kunnen zijn.

Voor al bij het jonge kader moet de lust, om meer van het rijden te leeren en van al hetgeen daarmede in direct verband staat, zooveel mogelijk worden aangemoedigd en moeten al de middelen, die daartoe kunnen leiden, zonder overigens den dienst te schaden, worden aangegrepen. Het carousselrijden bijv., hoezeer ook door de moderne richting in den ban gedaan, is daartoe zeer geschikt, mits de voorbereiding daarvan niet ontaarde in pudeldressuur,

wat aan het beleid van den instructeur moet worden overgelaten. De moeite en zorg hieraan besteed zullen ruimschoots beloond worden door de ambitie en de gemaakte vorderingen der leerlingen.

Hoe nu in de behoefte aan goed gereden paarden bij de batterijen langzamerhand kan worden voorzien, ligt voor de hand. Zij, die in deze richting alleen heilzaam kunnen inwerken, zijn de kapiteins van speciale diensten en de aan hen toegevoegde officieren.

Reeds vroeger (*De Militaire Spectator*, 1894, N°. 6) werd door mij de wenschelijkheid betoogd bij de dressuur der remontepaarden na de trek-oefeningen eene scheiding te maken tusschen trek- en rijpaarden in verband met de behoeften der batterijen, en nogmaals kom ik hierop met ernst terug.

Dat over het algemeen het gehalte der remonterijders beneden het middelmatige is en dringend verbetering eischt, is waar, maar kan hiervoor toch geen beletsel zijn. Integendeel ligt hierin ook een middel om ten minste het blijvende gedeelte meer en meer te bekwaren. Bij iedere remonte beschikt de kapitein van speciale diensten over een zeker aantal onderofficieren, die een cursus aan de rijsschool doorloopen en daar geleerd hebben actief te rijden, terwijl ook wel een enkele remonterijder te vinden zal zijn, die zich door bijzondere geschiktheid, gepaard aan lust en ijver gedurende eenige jaren betoond, boven het gewone peil zal hebben opgewerkt en voor dit doel te gebruiken zal zijn. Bijgestaan door de toegevoegde luitenants beschikt hij dan over genoegzame krachten om in de voorgestelde richting met hoop op goed gevolg werkzaam te zijn en geleidelijk het aantal goedgaande rijpaarden bij zijn regiment te vermeerderen. Zoowel direct als indirect zal hij dan een heilzamen invloed kunnen oefenen, om de rijkunstige ontwikkeling bij de batterijen te verhoogen en degelijke denkbeelden omtrent het rijden en de wijze van les geven ingang te doen vinden.

W. DE VEER.

Wetsontwerp tot wijziging der wet, regelende de bevordering, het ontslag
en het op pensioen stellen der militaire officieren bij de landmacht.

Toen door de dagbladen bekend gemaakt werd, dat een wijziging in de wet op de bevordering der officieren op het werkprogramma der Staten-Generaal geplaatst was, heeft deze tijding menigeen met blijdschap vervuld; een vreugde des te oprechter gemeend, omdat de noodzakelijkheid van die wijziging reeds sinds jaren gevoeld werd, getuige de verschillende ontwerpen, die in den loop der tijden werden ingediend, doch geen van alle een plaats in het *Staatsblad* konden verwerven. Men moet dan ook wel een vreemdeling in Jeruzalem zijn om niet te weten, dat aan den betreurenswaardigen toestand, die ten opzichte der promotie reeds jaren lang in ons leger heerscht, alleen een einde gemaakt kan worden door een grondige herziening van de wet op de bevordering. Alleen daardoor kan een regeling verkregen worden — voor elk goed leger zoo hoog noodzakelijk —, waarbij zij, die zich door ijver en bekwaamheid onderscheiden, in stede van jaren lang in inférieure betrekkingen te verblijven, een plaats kunnen innemen, die met hunnen leeftijd overeenstemt.

Wel werd nu en dan een poging gewaagd om, met gebruikmaking van de desbetreffende bepalingen der tegenwoordige wet, ten opzichte van sommige officieren dien zoo gewenschten toestand in het leven te roepen, doch uit den aard der zaak werkten deze pogingen onregelmatig, omdat zij, niet op juist omschreven bepalingen steunende, natuurlijk geheel van het inzicht van het oogenblik afhankelijk waren.

Alsdan door velen beschouwd als afwijkingen van den regel — terwijl zij toch regel behoorden te zijn voor hen, die zich door ijver en bekwaamheid onderscheiden — werden zij, in stede van een prikkel voor allen, voor velen eene aanleiding tot misnoegdheid.

Is nu de blijde verwachting, waarvan wij zooveen gewaagden, vervuld? Helaas, neen!

In stede van het lang verbeide kwam een aanvulling, waardoor de aanspraak op bevordering meer afhankelijk zal worden van den door de officieren werkelijk bij het leger te verrichten dienst en wel in dier voege, dat in tijd

van vrede een luitenant twee jaren, een kapitein één jaar en een luitenant-kolonel — hetzij in dien rang, hetzij als majoor, hetzij in beide rangen te zamen — mede één jaar werkelijk bij het leger gediend moet hebben, alvorens bevordering te kunnen maken.

Door werkelijken dienst bij het leger wordt hier verstaan — en het is niet overbodig het er bij te voegen — actieve dienst bij een der korpsen van het leger hier te lande, in Nederlandsch Indië of van de landmacht in West-Indië; voor zooveel het wapen der genie betreft ook dienst in een der genie-commandementen hier te lande.

Deze maatregel is niet toepasselijk op officieren van den provincialen en plaatselijken staf, magazijnmeesters der artillerie, administrateurs van militaire hospitalen, officieren van den geneeskundigen dienst en van het korps intendanten, de laatsten echter alleen voor zooveel het bevordering bij het personeel der intendance betreft.

De wet zal in werking treden op den dag harer afkondiging.

Welke overwegingen de Regeering bij de indiening van dit voorstel geleid hebben, is ons niet bekend en vruchteloos zoekt men daaromtrent opheldering in de memorie van toelichting (1). Wel wordt daar gezegd: »Om verschillende redenen is het een nadeel voor het leger, wanneer officieren in speciale betrekkingen geplaatst, daarin gedurende het grootste gedeelte van hunne militaire loopbaan verblijven en tot hoogere rangen opklimmen, zonder weder werkelijken dienst bij het leger te hebben verricht en gedurende dien dienst van hunne geschiktheid voor hooger rang te hebben doen blijken,» doch ook deze toelichting verspreidt slechts weinig licht.

Allereerst begrijpt een iegelijk, dat als het werkelijk een nadeel voor het leger is, wanneer officieren het grootste gedeelte van hun loopbaan in speciale betrekkingen doorbrengen, dat nadeel door deze wetswijziging niet wordt opgeheven. Wanneer men toch bedenkt, dat de officieren, die tot den rang van kolonel bevorderd worden, slechts vier jaar actieven dienst — in den zin dezer wet — behoeven te kunnen aanwijzen, en men daarbij in het oog houdt, dat bijv. de kolonels van het wapen der infanterie 33 à 35 jaren dienst telden, alvorens zij tot dien rang bevorderd werden, dan is het duidelijk dat deze wetswijziging niet belet, dat *het grootste gedeelte van dien tijd* in speciale betrekking wordt doorgebracht en het nadeel, dat men wenscht op te heffen, blijft bestaan.

Maar zelfs al telt men dit bezwaar niet, dan blijft ondanks deze wijziging nog tweemaal mogelijk:

(1) Dat men ten opzichte dezer aangelegenheid land- en zeemacht op ééne lijn zou mogen stellen, zooals hier en daar reeds is vermeld, achten wij zeer betwistbaar. In het wezen der zaak verschilt de toestand bij beide hemelsbreed. Men bedenke slechts welk groot verschil er — zoowel bij oefeningen als in het vuur — bestaat tusschen den *aard* van het commando, dat door een marine-officier over een oorlogsbodem of dat, hetwelk door een regiments- of bataljonscommandant over zijn regiment of bataljon gevoerd wordt. Voor het eerste is een zekere soort practische kennis noodig, die *alleen* door practischen dienst aangeleerd kan worden.

1°. dat officieren van de bereden artillerie, die nimmer bij de vesting-artillerie dienst deden, bij dit wapen geplaatst worden en omgekeerd;

2°. dat officieren van den generalen staf overgeplaatst worden bij een wapen, waarbij zij tevoren nimmer dienst deden.

Stelt men zich nu op het standpunt van het wetsontwerp, dan moeten dit twee onoverkomelijke bezwaren zijn, omdat het ontwerp aanneemt, dat de geschiktheid voor hooger rang alleen kan verkregen worden en uitsluitend kan blijken door dienst bij het korps, waaronder natuurlijk verstaan moet worden — als men althans consequent wil blijven — een korps van het wapen, waarbij die hoogere rang ingenomen zal worden. Het spreekt toch wel vanzelf, dat men door actieven dienst bij de infanterie geen meerdere geschiktheid verkrijgt om bij artillerie of cavalerie te dienen, noch door dienst bij de vestingartillerie meer geschikt wordt voor den dienst bij de bereden artillerie.

De overwegingen, waarop het ontwerp schijnbaar berust, niet beamende, deelen wij deze zienswijze geenszins. Gaarne aannemende, dat men om den dienst bij een bereden wapen in het algemeen goed te verstaan zoo mogelijk reeds op jeugdigen leeftijd daarbij moet dienen, achten wij het voor een officier van de bereden artillerie, die zijn eerste opleiding als artillerist, dus in den meest algemeenen zin, en zelfs meer in het bijzonder als vestingartillerist ontving, ook al heeft hij te voren nimmer bij de vestingartillerie gediend, niet alleen zeer mogelijk, doch eigenlijk vanzelf sprekend, dat hij — natuurlijk niet zonder inspanning, doch waar kan men die ontberen? — zich in zeer korten tijd eigen maakt, wat hem voor den dienst bij dat wapen ontbreekt, en dat hij daarna in geen enkel opzicht bij zijne collega's, die steeds daarbij dienden, *behoeft* achter te staan. Uit hetgeen men ons hieromtrent mededeelde, stellen de feiten ons in dit opzicht in het gelijk.

Soortgelijke overwegingen gelden voor de officieren van den generalen staf. Zij moeten door eene bijzondere opleiding, door voortdurende studie, in een woord door hunne bijzondere gaven in staat zijn te dienen ook bij andere wapens dan die, waarvan zij herkomstig zijn. Dat zulks niet meer geschiedt, achten wij zeker niet in het belang van het leger. Juist deze categorie van officieren ontleent verhoogde bruikbaarheid aan een degelijke kennis ook van die wapens, waarbij zij niet zijn grootgebracht, en dat vermeerdering van hunne ervaring zeer goed gepaard kan gaan met het uitstekend voeren van het hun toevertrouwd commando — ook zonder dat zij eerst door dienst in den naast lageren rang de bekwaamheid daartoe hadden moeten verwerven — bewijzen de helaas, zeldzame gevallen, waarin een dergelijke overplaatsing geschiedde.

Tot het wetsontwerp terugkeerende, moeten wij er de aandacht op vestigen, dat de officieren tot de zoogenaamd speciale *betrekkingen* door het Ministerie van Oorlog benoemd worden en het dus geheel binnen de bevoegdheid van het Hoofd van dat Departement ligt om hen, die daarin geplaatst zijn,

weder in actieven dienst bij een der korpsen over te plaatsen. Zag dus het ontwerp op deze categorie van personen, dan zouden wij het betreuren, dat deze bevoegdheid, welke uitsluitend aan de uitvoerende macht — als wij het zoo mogen uitdrukken — toekomt, naar de wetgevende werd overgebracht, omdat wij inmenging van de laatste in de meer huishoudelijke zaken van het leger niet gewenscht achten. Daardoor toch ontstaat het gevaar, dat door onvoldoende kennis van detailzaken désorganiseerend op de organisatie van het leger wordt ingegrepen. Bovendien behoeven de leden der Staten-Generaal hun tijd te zeer voor zaken, welke meer overeenkomstig hun roeping zijn.

Zondert men dus deze categorie van officieren uit, dan blijven slechts zij over, die — men zou kunnen zeggen — min of meer vrijwillig in een specialen werkkring getreden zijn, namelijk de officieren, welke eene betrekking aan het Hof vervullen, en de officieren, leden van de Staten-Generaal.

Indien, zooals de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* in hare beschouwingen schijnt aan te nemen, het wetsontwerp hoofdzakelijk met het oog op deze officieren is in het leven geroepen, dan zouden wij de verschijning daarvan in het *Staatsblad* nog meer betreuren. Wij ontkennen niet, dat sommigen, die zich nu eenmaal op ééne zijde van dit vraagstuk blind gestaard hebben, een zekere voldoening — om het woord »Schadenfreude” niet te gebruiken — zouden smaken, doch die voldoening, zelfs met de wellicht mogelijke gevolgen daarvan, ware o. i. door te groot een offer gekocht.

Officieren, die tot dergelijke betrekkingen van vertrouwen — hetzij door hun Vorst, hetzij door hun Volk — geroepen zijn, moeten aan zoo bijzondere eischen voldoen, dat het onzes inziens niet billijk zou zijn hen voor den hooger rang voorbij te gaan, *alleen* omdat zij niet één of twee jaar dienst bij een der korpsen gedaan hebben. Niet billijk, omdat men daardoor zou toonen bewezen diensten zeer eenzijdig te waardeeren. En dit te minder, omdat de eerstbedoelden niet altijd in hunne betrekking gemist kunnen worden en het voor de in de laatste plaats genoemden soms aan vrij groote bezwaren onderhevig kan zijn *om ter verkrijging van een brevet van bekwaamheid* in het leger te komen dienen. Zonder dat het noodig zal wezen hieromtrent in bijzonderheden te treden, zal iedereen bij eenig nadenken het groote gewicht van deze bezwaren kunnen waardeeren.

Bovendien rijst de vraag: waaruit bleek de noodzakelijkheid tot het nemen van een dergelijken maatregel ten opzichte van deze officieren? Voor zoover zij ook bij hunne bevordering in den specialen werkkring verbleven, is deze natuurlijk niet gebleken en ware hunne bevordering alleen daardoor reeds gerechtvaardigd, dat er toch zeker geen aanleiding bestond hen — tot dank voor de diensten in hun specialen werkkring bewezen — door hunne ranggenooten te doen voorbijgaan.

En wat hen betreft, die hetzij bij, hetzij vóór hunne bevordering weder in het leger traden, behoeft men niet naar voorbeelden te zoeken, maar

kan, zonder dat het noodig is namen te noemen, iedereen onder het thans nog levende geslacht meerdere personen aanwijzen, die in een dergelijk geval verkeerende, toonden — ook zonder voorbereidenden éénjarigen dienst — volkomen op de hoogte te zijn van de taak, die hen werd aangewezen; personen, die het wapen of dienstvak, waarbij zij geplaatst werden, ten zegen gestrekt hebben.

Uitzonderingsbepalingen op deze categorie van officieren toe te passen, komt ons dan ook door de feiten niet gerechtvaardigd voor.

Heeft zich daarentegen niet meermalen het geval voorgedaan, dat officieren, die hunnen geheelen dienstdienst, of nagenoeg, bij den troep hadden doorgebracht, toch, als zij aan de beurt kwamen om tot den majoorsrang bevorderd te worden, werden voorbijgegaan? Ja, heeft men niet gezien dat officieren, onder dezelfde omstandigheden tot den kolonelsrang opgeklommen, toch den generaalsrang niet verwierven? Duidt dit niet aan, dat, niettegenstaande het dienen bij den troep, door hen toch niet aan die eischen voldaan werd, welke voor het bekleeden van die rangen thans noodzakelijk geacht worden? En leidt het overwegen van dergelijke feiten niet vanzelf tot de vraag, of het wetsontwerp niet de waarde, aan het dienen bij den troep verbonden, overschat? Is het wel waar, vooral in een leger als het onze, met zijn zwakke vredessterkte, waar zoo hoogst zelden in verschillende rangen een commando overeenkomstig den rang, welken men bekleedt, gevoerd kan worden — en daarop komt het toch aan, niet op administratieve of bureauwerkzaamheden —; is het wel waar, vragen wij, dat daar alleen die geschiktheid voor den hooger rang verkregen kan worden?

Wij meenen dit te moeten ontkennen, niet op grond van theoretische bespiegelingen, doch op grond van eigen ervaring. Wij hebben officieren gekend, die in jaren niet bij den troep gediend hadden en die eensklaps in een nieuwen rang daarbij geplaatst door hun vlug begrip, hunne kennis en hunne werkkraft van den eersten dag af voor hunne taak ten volle geschikt bleken te zijn. En dat is geen wonder! De eischen, aan den aanvoerder vooral in de hoogere rangen te stellen, zijn zoo hoog, zoo verscheiden, dat niet één factor — i. c. het dienen bij den troep —, doch tallooze factoren moeten beslissen bij de vraag of zij »the right men in the right place» zullen zijn. De gansche persoonlijkheid moet men kennen en waardeeren. Zij, die aan alle eischen voldoen — behalve dat zij niet den door het ontwerp geëischten tijd bij den troep dienden — kan men gerust bevorderen, zij zullen ook daar toonen op hunne plaats te zijn.

Dat men, waar in het leger zoo vele en verschillende speciale betrekkingen vervuld moeten worden, verkeerend en in strijd met het Landsbelang handelt, indien men zich door een wetsartikel de handen bindt, waardoor in de toekomst niet altijd de »right men» op de »right place» kan gebracht of gehouden worden, behoeven wij zeker niet nader te bewijzen.

Indien men — zoo dit noodzakelijk bleek — een bepaling wilde maken,

waardoor de luitenants, vooral zij, die hunne opleiding tot den officiersrang niet bij den troep ontvingen, verplicht werden minstens een zes- à acht-tal jaren bij den troep in actieven dienst door te brengen, dan zouden wij een dergelijke bepaling ten zeerste toejuichen. Voor hen is het gedurende langeren tijd dagelijks met den troep omgaan dringend noodzakelijk, niet alleen om de eigenaardige behoeften hunner minderen te leeren kennen, wat hen in den kapiteinsrang zoo goed te studee komt, maar ook — en niet het minst — opdat zij doorkneede zullen zijn in alles wat den werkelijken dienst bij en met den troep betreft, wanneer zij in aanmerking komen om aan het hoofd van eene compagnie, een eskadron of eene batterij te staan. Dat nu leert men in geen twee jaar, doch is het tengevolge van meer langdurigen dienst eens verkregen, dan vergeet of verleet men het nimmer meer.

Wat echter het actief dienen in den kapiteins-, majoors- of luitenant-kolonelsrang aangaat, wij kennen, zooals uit het voorgaande blijkt, daaraan volstrekt niet zoo overmatige waarde toe als het wetsontwerp schijnt te doen. Hiermede willen wij volstrekt niet zeggen, dat het niet goed en natuurlijk is, dat de meerderheid, ja zelfs de overgrootste meerderheid der officieren in die rangen dienst bij een der korpsen doet, maar dat men *de meest bekwame* (zooals de memorie van toelichting hen noemt) een brevet van *onbekwaamheid* uitreikt, omdat zij niet één jaar in den kapiteinsrang of één jaar in den majoors- en luitenant-kolonelsrang te zamen bij den troep doorbrachten — waar bovendien in één jaar soms zoo weinig gelegenheid bestaat om die hoogloffelike geschiktheid te verkrijgen of te betoonen —, dat men dezen eisch als eenige eisch van geschiktheid stelt, dat achten wij noch billijk, noch in overeenstemming met de belangen van het leger — om van de personen te zwijgen.

1.

BOEKAANKONDIGINGEN.

L'Artillerie CANET à l'Exposition universelle d'Anvers 1894,
par J. MALENGREAU, *Officier d'Artillerie Belge e. r., Chevalier*
de la Légion d'Honneur, Officier de l'Instruction Publique.
Bruxelles, Imprimerie HAVERMANS.

Hoewel het vraagstuk van de herwapening van onze artillerie nog niet aan de orde is — al zou de aanschaffing van snelvuurkanonnen en mobiel geschut geen overbodige aanvulling genoemd kunnen worden —, zoo heeft *De Militaire Spectator* terecht ingezien, dat ook wij een open oog moeten houden voor het nieuwe materieel dat ter markt wordt gebracht en daartoe door eenige »Mededeelingen op technisch gebied» (1893—1894) de aandacht trachten te vestigen op het artilleriesmaterieel stelsel CANET.

Bovenstaand boekje — een heredeneerde catalogus van het te Antwerpen, door de Société des Forges et Chantiers de la Méditerranée, tentoongestelde — is, zonder veel nieuws te bevatten, voor nadere kennismaking met dit materieel zeer geschikt, vooral ook door de duidelijke teekeningen — meer uitvoerig voorkomende in de *Engineering* 1890, *Revue d'Artillerie*, VEYRINÉS' l'Artillerie à l'Exposition de 1889 en de Notice sur l'Exposition de la Société des Forges et Chantiers de la Méditerranée. Het geeft een beknopt overzicht van de zes verschillende etablissementen der bedoelde maatschappij, het artilleriesmaterieel-CANET, de ballistische toestellen van den Generaal SÉBERT, de tot April 1894 uitgevoerde bestellingen en tot besluit enkele zeer waardeerende beschouwingen betreffende dat materieel.

SCH.

De Atjeh-Kalender, uitgegeven door de Firma W. J. VAN
HOOGSTRATEN, te 's Gravenhage. Prijs f 1,00.

Moge het schild van dezen kalender ook al niet bijzonder fraai zijn, de inhoud is er des te beter om. Wij hebben ons de moeite getroost dag voor dag de geboekstaafde gebeurtenissen te lezen en zijn daarbij welgevaren, want tal van feiten, die door den loop der tijden uit ons geheugen waren weggevaagd, werden daardoor wederom in de herinnering teruggeroepen. En dat is noodig, want evenals uit de Lomboksche krijgsgeschiedenis, blijkt ook uit de Atjehsche hoe dapper en zelfopofferend ons Indisch leger is.

De Samensteller van den Atjeh-Kalender en de Uitgever hebben een goed werk verricht.

CORRESPONDENTIE.

Mijnheer de Redacteur!

In een artikel over »de krijgsgeschiedenis van Indië en het onderzoek der archieven» naar aanleiding van het Rapport, door mijn ambtgenoot MULLER en mij aan de Koninklijke Akademie van Wetenschappen ingediend, vraagt de Heer NYPELS, waarom, met betrekking tot de studie der krijgsgeschiedenis, toch door ons niet voor Indië werd gevraagd, wat wij voor Nederland noodig achtten. De Heer N. onderstelt terecht, dat het niet gebrek aan belangstelling was, wat ons in dit opzicht over de behoeften van het Indische leger deed zwijgen.

De reden van dit zwijgen is inderdaad gelegen in de ons gegeven *opdracht*, waarin alleen van *Nederland*, niet van *Indië*, sprake was. En dat die tot Nederland beperkte opdracht ons was gegeven, lag weder aan redenen van practischen aard, die ik hier niet nader behoef te bespreken. Ik mag overigens wel zeggen, dat de wenschelijkheid om ook voor de Nederlandsch-Indische krijgsgeschiedenis iets dergelijks te verkrijgen, als wij voor Nederland wilden ingericht zien, *wel degelijk* in de bedoelde besloten zitting ter sprake is gekomen.

Dit wat betreft de vraag van den Heer NYPELS, in wiens goedkeuring van ons plan in het algemeen ik mij zeer verheug, vooral omdat zij komt van iemand, die bij ondervinding weet, hoe weinig plaats in het militair onderwijs dikwijls aan krijgsgeschiedenis wordt ingeruimd, met hoe weinig ernst de belangen van dit onderwijs soms worden behartigd. Ik moet overigens tot mijn leedwezen nog eene mededeeling toevoegen aan zijn stuk en wel deze, dat Z. E. de Minister van Oorlog, hoewel bereid »ernstig te overwegen, of er geene andere maatregelen te nemen zijn, waardoor (het) doel althans eenigermate kan worden bereikt,» van meening is »dat de vele en gewichtige eischen, waaraan in het belang der landmacht moet worden voldaan, hem niet vergunnen eene Krijgsgeschiedkundige Afdeeling bij den Generalen Staf op te richten.» Dit antwoord op het schrijven der Afdeeling Letterkunde is van 31 Juli 1894.

U verzoekende deze regelen in uw volgend nummer op te willen nemen, ben ik met hoogachting, Mijnheer de Redacteur,

Uw dw. dienaar,
P. J. BLOK.

Leiden, 30 November 1894.